

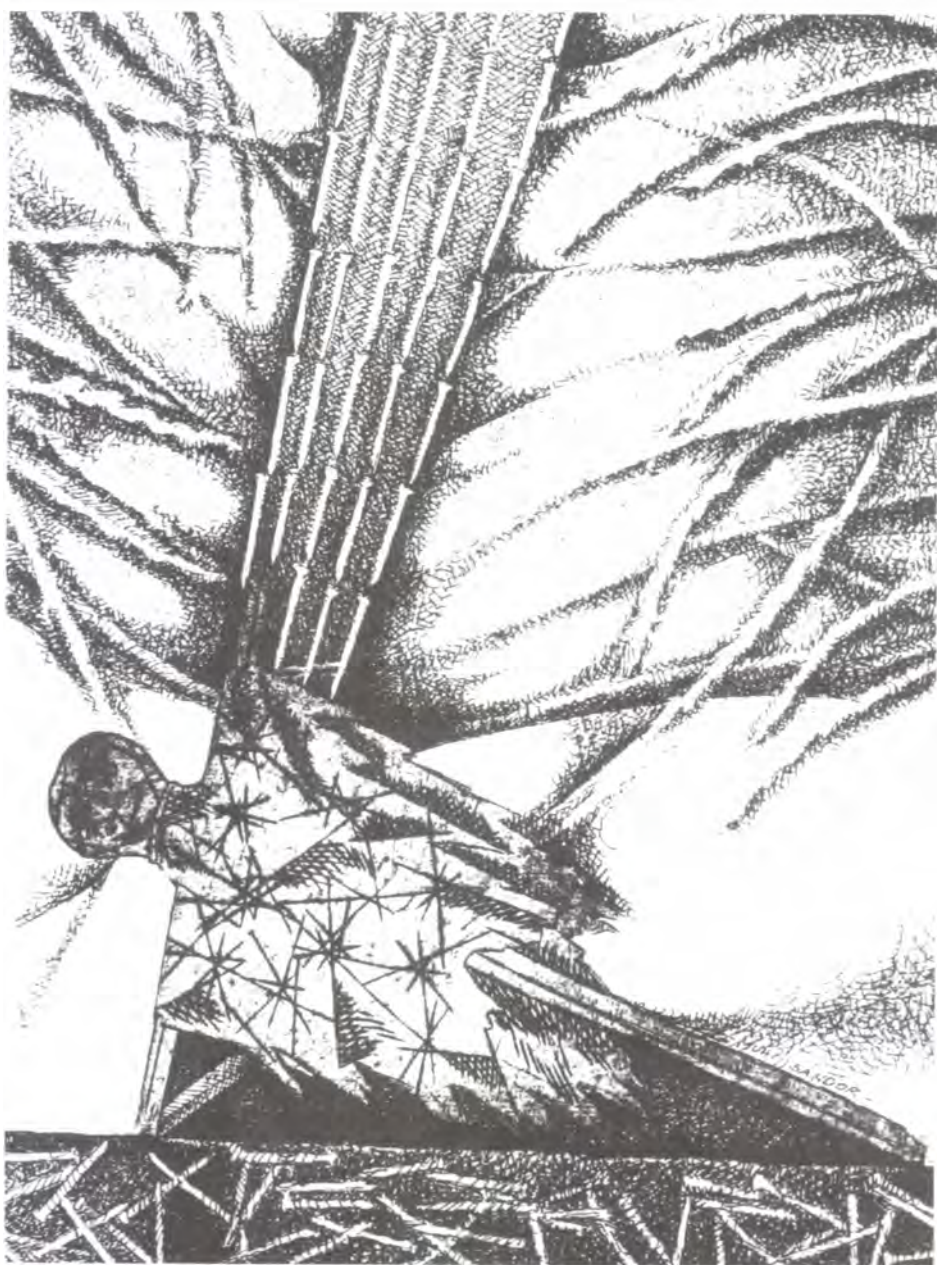
„dereng a ködben diadalmasan”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
XXIII. ÉVFOLYAM 2012. 22. (612.) SZÁM — NOVEMBER 25.

ára 2 lej

Muhi Sándor: Madárijesztő V.

- Elek Tibor irodalomtörténésszel beszélget
Xantus Boróka
- Demeter Szilárd: Rajongás
- Lakatos Mihály Nyirő Józsefről
- Láng Orsolya Farkas Wellmann Éva kötetéről
- A NAGY KILOMETRIK

PÁLL LAJOS

Bekecs-tető

1916

*A házamtól északra, túl a Sóhegyen
dereng a ködben diadalmasan,
szép lebegésből lélegzetet veszen,
aztán inni a Nyárádra rohan.*

*A falvak mind a háta mögé bújnak,
tömegsírok koszorúzzák fejét,
kik áldoztak a tébolyult adónak,
itt névtelenül szóródhattak szét.*

*Rozsdás sisakban fogantak a bokrok,
őrzik a célt, vaj' idézik-e még ott,
hogy a menekülő meddig marad ember.*

*Van, amin túl nincs fogadalom már,
ó, Bekecs, megtépett bátár,
mire jégesők pergőtüze ráver.*

Stockholmban

„Hát itt volt az első robbanás”
ismeretlen költő

*Északon a Veressék háza mögött,
hol a juharfák felsöprik az öblöt,
tisztás nyújtózik, rötte festett házak,
mintha nem lenne elég alázat,
a nyírott gyepen lapulnak szerényen,
a rácsos ablakon a megváltó érem,
ez itt a szörnyűség bűvő kezdete.
Hát innen indult a sok tépett végtag,
mondják, fej nélkül is beszélnek a holtak,
mondják, áradással indultak a vérre,
habos forrással békéért cserébe.
Köttesse madzaggal száját, az állát,
ha homlokán sánta villő járt át.
Mióta tudom, ez a völgy a csoda,
ki ide kóborol, nincsen otthona,
csak délről álmodik, mint éhező a tálról
álló krajcárt s félálomban számol,
s ha mégis éneket dúdolna: a vérnek
lapos pohara kelletlen ítélet.
Ringatja vizét, felesel a bárka;
kerekek e világ, ezért nincs határa,
az a robbanás volt a gyermekkor,
élők, fizetők nem vihetjük sokra.*

**OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!**

Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között.
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKONT.

22

Beszélgetés Elek Tibor irodalomtörténésszel, a *Bárka* főszerkesztőjével

Az irodalmi alkotások nem egymás ellen íródnak

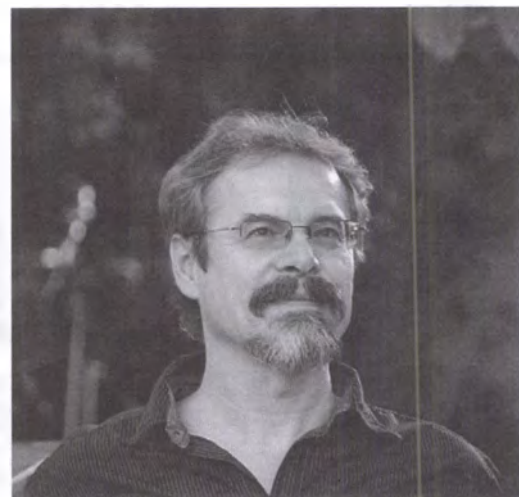
– Irodalomtörténészként, kritikusként, szerkesztőként az értékluralizmus jegyében próbál dolgozni, több írásában is állítja, hogy az éppen uralkodó kánonon/kánonokon kívül is létezhet értékes irodalom. Hogy látja, a mai irodalmi életben mennyire van átjárhatóság vagy dialógus a különböző kánonok között?

– Szinte semennyire. De tudom, hogy ennyivel nem intézhetem el ezt a kérdést, s valójában ennél azért bonyolultabb is a helyzet, miközben egyre jobban le is egyszerűsödik sokak számára. Az alapvető gond, hogy a magyar közélet és szellemi élet végletesen kétosztatúvá vált az elmúlt évtized(ek)ben, s a világnézeti, politikai ellentétek mélyen áthatották a kulturális, irodalmi életet is. Vannak, akik szerint fordítva történt, az irodalom világában mélyen meglévő ellentétek terjedtek szét a szélesebb társadalmi környezetre, a szellemi, politikai életre. Ezt én nem hiszem, a magyar társadalomban és szellemi életben évszázados hagyományokkal rendelkező törésvonalak léteznek, amelyek különböző korszakokban hol kevésbé, hol jobban láthatóak. Az irodalom pedig a legérzékenyebb és a leggyorsabb reagálásra képes művészeti területként többnyire csak felszínre hozza, megmutatja ezeket, de nem teremti. Viszont azáltal, hogy napjainkra az ideológiai, politikai szembenállások mélyen áthatották, lassan az irodalom világa is éppúgy kétosztatúvá válik, mint a politikáé, aminek következtében a felszínen már alig látható kortárs irodalmunk gazdagsága, sokszínűsége és a kánonok sokfélesége, a közöttük létező kapcsolódási pontok és átjárások lehetősége. Lassan már csak egymással szemben álló ún. balliberális és ún. nemzeti kánonról beszélnek, beszélünk (?), miközben ezek nem esztétikai, irodalmi fogalmak. A nyolcvanas, kilencvenes évekre különböző okok miatt dominánssá vált, magát korszerűnek, modernnek, posztmodernnek nevező (és egyedül értékesnek elgondoló) irodalom alkotói, teoretikusai (tisztelet a kivételeknek) már régen nem

olvassák a nem közéjük tartozók műveit, de most már Kerényi Imre is azzal indokolja a *Nemzeti Könyvtár* elnevezésű sorozat létrejöttét, hogy a kormány hívei nem fogadják el a balliberális kánon műveit. Mindannyian vétkesek vagyunk, akik ennek a bornírt helyzetnek a kialakulásához hozzájárultunk és fenntartásában közreműködünk. Ahogy öt-hat évvel ezelőtt a *Darabokra szaggatott magyar irodalom* című esszémben írtam: én nem látok semmilyen okot, amely indokolná a magyar irodalom bármely múlt- vagy jelenbeli értékének megtagadását, kitagadását (amire időnként mind a határon innen, mind azon túl láthatók példák) az egy magyar irodalom fogalmából és a jövőbeli (reményeim szerint plurális értékszemléleten alapuló) nemzeti irodalmi kánonból. Az irodalmi alkotások nem egymás ellen íródnak, még ha az irodalompolitikai környezet némely résztvevői olykor meg is próbálják egymás ellen fordítani azokat.

– Eddig megjelent köteteit lapozva megfigyelhető, hogy a szoros, szövegközpontú olvasat és a művek kontextusát képező kérdések (pályakezdés, irodalmi siker, az irodalom társadalmi környezete) egyaránt jelen vannak. Ön szerint miért fontos a kétfajta irodalomfelfogás összeegyeztetése?

– Leginkább azért, hogy minél többet megtudjunk arról a műről, hogy minél inkább megértsük. Én kritikusként, irodalomtörténészként is olvasó vagyok, s olvasóként ebben vagyok érdekelt, de irodalmárként is azt tartom az egyik feladatnak, hogy más olvasókat hozzásegítsek ugyanehhez. Irodalomtudományi szempontból bizonyára lehet haszna az egy nézőpontú (például strukturalista vagy feminista) elemzéseknek is, de engem ez soha nem vonzott. Az irodalmi mű befogadása számomra komplex élmény, és műelemzőként, kritikusként is ennek visszaadására törekszem. A komplexitás alapja a szöveg, de a műalkotás egésze annál több, komplexitásához sok

minden hozzájárulhat, akár olyan adalék is, ami konkrétan nem a szöveg része. Semmilyen külsődleges szempont, a mű világán kívüli tényező sem lehet azonban alapja az értékelésnek. Például az életrajziak, például az, hogy egy adott mű szerzője melyik pártnak volt évekkorábban – vagy lett évekkor később – a tagja vagy csak elkötelezett híve.

– A határon túli irodalom magyarországi ismertetésében pályája kezdetétől nagy szerepe volt/van Önnek. Az első kötete (*Szabadságszerzem, 1994*) másról nem is szólt. Az elmúlt években változtak-e a határon túli költők/írók lehetőségei? Ma könnyebben érvényesülhet-e Magyarországon egy Erdélyben/Felvidéken/Vajdaságban/Kárpátalján elismert író/költő, mint mondjuk a kilencvenes években?

– A két időszak között nem érzek különbséget ebben a tekintetben, számomra ez egy korszak. A kilencvenes évek elejére, közepére nagyjából már kialakultak azok a jogi, intézményes feltételek és lehetőségek, megteremtődtek azok a fórumok, amelyek a területileg (is) tagolt magyar irodalom különböző részeinek összetartozását elvben biztosítják. S ezáltal a tehetséges és értékes műveket létrehozó határon túli írók számára a magyar irodalom egészében (szándékosan nem magyarországit mondom) való érvényesülés lehetőségeit elvben megteremtik. A gyakorlatban azonban sok egyéb, esetleges résztényező is szerepet játszhat, természetesen. De nem hiszem, hogy egy Csíkszeredában vagy Szombathelyen élő író érvényesülési lehetőségei között nagy különbség lenne. Esetleg annyi, hogy a rövidebb távolság miatt, hamarabb vagy gyakrabban meghívják egy szombathelyi író egy-egy budapesti szereplésre. Inkább a centrum (ami Budapest) és a perifériák (ami szinte minden más terület) között van a különbség. Jóllehet a centrumban is érezheti magát valaki periférián, ha a centrumban lévő centrumokhoz nem talál kapcsolódási pontokat.

– Új kötetében (*Állítások és kérdések, 2012*) a kortárs magyar drámával is foglalkozik, ez a téma kevésbé volt

Elek Tibor

1962-ben született Nyíregyházán. Irodalomtörténész, kritikus, a *Bárka* és a *Bárkaonline* főszerkesztője, a Körös Irodalmi Társaság elnöke. 2004-ben doktort (Ph.D) a Székely Jánosról írott monográfiájának megvédésével. 2004-2008 között szerkesztette az Aradon megjelenő *Irodalmi Jelen* című folyóirat kritikai rovatát. Fő kutatási területe a kortárs magyar irodalom, határoktól függetlenül. Kilenc önálló kötete jelent meg, köztük a *Magatartás és forma. Magyar irodalom Erdélyben tegnap és ma* című könyv 2008-ban. Az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány 2010-ben Hídverő-díjban részesítette. További díjai: Pro literatura (2006), Ratkó József-díj (2008), Irodalmi Jelen kritikadíj (2008), Sík Ferenc nívódíj (2009), József Attila-díj (2011).

hangsúlyos az eddigi írásaiban. A többi műnemhez képest fellendülőben vagy visszaszorulóban van a dráma a magyar irodalomban?

– Való igaz, hogy a korábbi hasonló jellegű, kritikákat, tanulmányokat, esszéket, beszélgetéseket tartalmazó kötetekben (*Fényben és árnyékban*, 2004; *Árnyékban és fényben*, 2007) nem szerepel, jöllehet a drámai irodalom és a színház világa engem pályakezdésem óta izgat. Már egyik első, egyetemista kori írásom is Ratkó József *Segítsd a királyt!* című remek drámájáról, illetve annak nyíregyházi bemutatójáról szólt. De az említett első kötetemben is van két nagyobb tanulmány: Kocsis István drámaírói világáról, a monodramákhoz vezető útvjáról, illetve Sütő András *Az álomkommandó* című darabjáról. De a Székely Jánosról szóló monográfia írása során is sokat foglalkoztam nemcsak Székely, hanem a korszak drámai irodalmával, és egész eddigi pályám során, ha nem is rendszeresen, de rendre írtam színikritikákat is (a Gyulai Várszínházról több tanulmányt), csak ezek a kötetekben nem jelentek meg, mert nem illettek a többi írás közé.

Az elmúlt évtizedben tapasztalataim szerint ismét fellendülőben van a kortárs magyar drámai irodalom, a színházak is egyre nagyobb figyelemmel fordulnak felé, csak viszonylag kevés drámakötet jelenik meg, s azoknak sincs számottevő recepciója. Én pedig az elmúlt években testközelbe is kerültem a színházzal, hiszen a *Bárka* kiadója a Békéscsabai Jókai Színház lett (a szerkesztőségünk is ott működik), talán ezért is készítettem beszélgetéseket az utóbbi években több drámaíróval vagy drámát is író szerzővel.

– Ha jól érzékelem, azokat a bírálato-
kat, recenziókat részesíti előnyben, amelyek egyszerre szakszerűek és olvasóbarátok. Mennyire kedvelt szakmai körökben az ilyen típusú kritika?

– Erre úgy általában nehéz válaszolnom, hiszen nem igazán tudhatom, hogy más szerkesztők, irodalmi szakemberek mit kedvelnek s mit nem. Abból, hogy az én írásaimat szívesen közlik, ott, ahová kéri, nem vonnék le messzemenő következtetéseket. Ugyanakkor magam kritikusként és szerkesztőként is valóban efféle írások közzétételére törekszem. De számomra ez a természetes: egy olyan írás, amely a szakmai kritériumoknak nem felel meg, az közölhetetlen, egy irodalmi folyóirat pedig lehetőség szerint ne taszítsa a potenciális olvasókat szövegeinek a beszédmódjával, nyelvezetével, hanem inkább vonzza.

– Az Egy kritikus olvasó feljegyzéseiből című írásában azt állítja, hogy „a negatív kritika ritka, mint a fehér holló”. Minek tudható be ez a hiány?

– Egyrészt az ember – a kritikus is – általában olyat olvas, amiről eleve azt

feltételezi, hogy érdemes elolvasnia, és érdemes róla írnia. Ha időnként mégis beleszalad egy csalódásba, akkor is hat-szor meggondolja, hogy megírja-e a negatív véleményét, mert a szerzők elképesztően hiúak, képtelenek elfogadni, a helyükön kezelni azt, s ha csak nem haragszik rájuk a kritikus valamiért, akkor nem feltétlenül akarja az érzékenységet sérteni. Hivatásos kritikus, aki mindent olvas és mindenről ír, gyakorlatilag nincs napjainkban, mert nincs, aki megfizesse. A szerkesztők is ritkán adnak megbízást olyan műrecenzálására, amelyről feltételezhető az egyértelmű negatív véleménye a kritikusnak. S ahogy fentebb már utaltam rá, a különböző táborok nem igazán olvassák egymást, ritkán veszik a fáradságot a nekik eleve nem tetsző szerző művének olvasására s esetleges lebunkózására.

– A tanulmányait, kritikáit, interjúit összegyűjtő kötetek kívül két írói monográfiája is megjelent: Székely János és Gion Nándor életművéről. A személyes érdeklődésen kívül mi motiválta abban, hogy éppen e két író munkásságát válassza alaposabb elemzésre?

– Mindkettőt olyan fontos, egyetemes érvényű szerzőnek tartom, akiről méltatlanul kevés érdemi szó esett, esik haláluk óta. Ráadásul mindkettőjük életművében is, és a róluk szóló recepcióban is számos érdekes ellentmondásra, problémakörre találtam, amelyekről úgy gondoltam, érdemes utánuk járni. Székely János lírában, prózában, drámában és esszében egyaránt korszakos jelentőségű alkotásokat hozott létre, művészete sokat segíthet(ne) az ötvenes, hatvanas, hetvenes, nyolcvanas évek kelet-közép-európai világa megismerésében és megértésében is. Gion Nándor az elmúlt évtizedek magyar prózairodalmának azért is egyik meghatározó alkotója, mert az olvasmányos, érdekes és szép történetek iránt megnövekedett olvasói elvárásokat úgy képes kielégíteni, hogy közben megfelel a mélyebb emberi tartalmak közvetítése és a művészi, esztétikai igényesség iránti szakmai elvárásoknak is. A történelmi-társadalmi szempontból szintén érzékeny prózájának ismerete jelentősen hozzájárulhat(na) az elmúlt évtizedek prózairodalmáról, az abban uralkodó tendenciákról, sajátosságokról eddig kialakult kép gazdagításához, árnyalásához is.

– Békéscsabán és Gyulán számos irodalmi rendezvény köthető az Ön nevéhez. Hogy látja, a főváros-vidék kettősség érvényesül-e az irodalomszervezésben? Mennyire lehet pezsgővé tenni az irodalmi életet a fővárostól távolabb eső helyeken?

– Elvileg annyira, amennyire akarjuk, amennyiben a feltételek adottak vagy képesek vagyunk megteremteni azokat. Ahhoz, hogy egy vidéken mozgalmas, érdekes irodalmi élet legyen, szükséges,

hogy legyen ott egy irodalmi műhely, jelentős írókkal, legyen érdeklődő, közreműködő közönség és legyen legalább egy (de inkább több) ambiciózus, szervezőképességekkel, jó kapcsolatokkal rendelkező, irodalmi értelemben hiteles személyiség, aki időt, energiát nem sajnál a helyi irodalmi élet és annak a centrummal való kapcsolatainak szervezése (és a szükséges anyagiak előteremtése) érdekében. Egyébként pedig az a véleményem, de ezt már egy korábbi interjúban bővebben kifejtettem, hogy a vidéken élő alkotó is a saját tehetségéből és tudásából táplálkozik elsősorban, nem a környezeti lehetőségekből, arról nem is beszélve, hogy a vidéki lét is éppúgy szolgálhat egy alkotó számára inspiratív élményanyaggal és lehet egyetemes érvényű alkotás valóság háttere, mint a fővárosi. A tágas szemléletű, esztétikailag értékes, általános érvénnyel bíró, vidéken született alkotás pedig gazdagítja a vidék kultúráját is, függetlenül attól, hogy vannak-e lokális vonatkozásai. A minőségi vidéki kultúrateremtés tehát nemcsak az alkotót egyenrangúsítja, de hozzájárul a vidék lakhatóbbá, élhetőbbé tételéhez, felemelkedéséhez, a központtal, központokkal való egyenrangúsodásához is.

– Amikor a *Bárka* internetes jelenlétét eltervezték, mi indokolta azt, hogy nem a tartalomfeltöltő oldal, hanem az internetes magazin mellett döntöttek? Miben lehet ez jó választás egy irodalmi folyóirat számára?

– Hogy más folyóiratok számára miért lehet jó választás, abban a kérdésben nem vagyok illetékes a válaszadásra, bár úgy látom, az utóbbi években valóban többen tekintették példának, mintának a *Bárkát* ebben (is). Mi, amikor hat évvel ezelőtt elkezdtünk gondolkodni az online felületen Szabó Tibor Benjáminnal (aki aztán az első szerkesztője lett), azt vetjük kiindulásnak, hogy a mai (akkori) körülmények között egy olyan kéthavonta megjelenő folyóirat, mint a *Bárka*, túlzottan lassú jármű. Önmagában már nem képes a gyors reagálásra és az irodalmi életben való kellően aktív részvételre. Nem az volt csupán a célunk, hogy a *Bárkában* megjelent anyagok felkerüljenek az internetre, hanem hogy mást, többet, korszerűbbet is tudjunk nyújtani az internetes felületünkkel a szerzőinknek is, de főként az olvasóink számára. Szerettünk volna egy még tágabb ölelésű és még izgalmasabb képet kínáló ablakot nyitni a kortárs magyar irodalomra, mint amit az addigi nyomtatott *Bárkában* tudtunk, s erre egy internetes magazin jellegű portál látszott a legalkalmasabbnak, a maga híreivel, információival, helyszíni tudósításaival, tárcáival, rövid interjúival, előzeteseivel, blogjaival, fotó- és videóanyagaival, általában a mozgékonyágával és szövegeinek változatos hálózatával.

XANTUS BORÓKA

DEMETER SZILÁRD

Rajongás

Molnár Vilmosnak

Manapság nem illik írókért rajongani. Egymás között vagyunk, emelje fel a kezét, akit az utcán, villamoson, úton-útfélen letámadnak az olvasók, miközben az izgalomtól remegő kézzel kutatnak táskájukban a könyv után, kéne egy dedikáció. Na ugye, hogy ugye.

Pedig el tudnám képzelni, képzeljétek el, mész haza a munkából, piacról, könyvtárból, kocsmából, érzed, hogy néznek, nagyon néznek, susputyol néhány fiatal, mondom, hogy az, vazeg, a múltkor olvastam a neten valami baromi jó szövegét, Kismajom linkelte ki a fácséra, á, ki van zárva, mondja a másik, összetéveszted, dehogy tévesztettem össze, ezerszázalék, hogy az, na, de hogy hívják, nem Orbán János Dénes, őt ismerem a Bulgából, mondjad már, és te úgy teszel, mintha nem is hallanád, pedig beh szívesen segítenél a fiúnak, lopva körbepillantasz, már téged bámul a fél villamos, odamegyek, hallod, Kismajom megpukkad, ha ezt megtudja, bocsi, haver, de nem vagy te író, de, mondod szerényen, írogatok Kovács János Péter néven, mert egy valamirevaló írónak minimum három neve van, mit mondtam, vazeg, rikant fel a fiú, ne haragudj, nem csinálhatunk egy közös fotót, és összebújsz velük, amíg valaki a telefonjával készít egy képet, kicsit életlen, kicsit pixeles, ott állsz összekapaszkodva néhány olvasóval, közülük a hangadó átöleli a vállad, birtokba vesz, baromi jó volt a szöveged, mondja, nem szoktam sokat olvasni, érted, szóval néha végigfutok egy-egy könyvet, de téged, vazeg, akármikor, alig várom az új művedet, lapogatja meg a hátad, miközben már egy gombnyomással meg is osztja a fotót a Facebook-falán, dolgozom rajta, mondod hálásan, de nem kell elsietni, hát, te tudod, búcsúzik a fiatal, de én kurvára várom, érted, oké, mondod félmosollyal, igyekszem, mire ő rápillant a telefonjára, és a lépcsőről visszaszól, már tizenkét lájkod van.

Szóval működhetne így is, de nem így működik, éppen ezért most arról mesélnék nektek, hogy milyen volt, amikor még ártatlan olvasóként rajongtam egy íróért.

A múlt század utolsó évtizedében történt. Az íróról, akiért rajongtam, nem tudtam túl sokat, egyébként se lehetett valami híres, mert más sem tudott róla sokat, ám arról meg voltam győződve, hogy nagyon jó író lehet, mert az egyetlen könyvét, amit fel lehetett lelni, egy fiúbentlakás la-

katra zárt szekrényéből egy borkán zakuszkával együtt ellopták. Kicsit büszke is voltam erre, lám, micsoda író van nekem, ellopják, és joggal dagadt a májam, hiszen már akkoriban sem olvastak estétől reggelig egy fiúkollégiumban, peckesen masíroztam vissza a könyvesboltba, és megvettem bagóért ugyanazt a könyvet. Azt is ellopták. Sebaj, legyintettem, és a kevéske zsebpénzemből felvásároltam a *Levél Szingapúrból* maradék példányait, egy darabig nem okoztak gondot a női születésnapok, mert ez a könyv erre is alkalmasnak bizonyult, kizárólagos forgalmazóként csak tőlem kaphatta meg bárki, és én ezzel vissza is éltem, hálás női szemek csillogtak, bár a következő lépéssel várnom kellett, míg kiolvassák a könyvet, röhögő nővel nem lehet csókolózni.

Teodora Axente: Létrehívás I.

Az író a közeli városban élt, de nekem eszembe sem jutott, hogy felkereshetném, élő literátort közelebről addig egyet ismertem, aki számomra inkább a bátyám barátja volt, egyébként is költőnek mondta magát, és hát akkoriban sem tudtam komolyan venni az olyan embert, aki nem ír ki a lap széleig.

Aztán irodalmi táborokba kezdtem járni, valószínűleg sznobériából, vagy a nők miatt, bár író-táborokba járó nőket hajkurászni szintén sznobizmus, a lényeg, hogy a posztkonstruktivizmus akkor sem, azóta sem érdekel, fogalmam sincs, hogy miről szól egy irodalmi tábor, hacsak arról nem, hogy leisszuk magunkat a földmagig, mert ittunk becsülettel, az tény, mind az egy méter negyven centim részeg volt.

És az egyik szovátai irodalmi táborban megjelent ő. Az író. Első ránézésre nem volt valami nagy szám, homloka sem fénylett, szeme sugarai sem fürdöztették a nagyérdeműt, az író – alacsony, köpcös, mogor-

va teremtménye az Úrnak – inkább magában iszogatótt, részéről nulla fesztivál, semmi tobzódó életöröm, frappáns beszólás. De mégiscsak ő az író, mondogattam bizonytalanul magamnak, bámultam titokban, nem fért a fejembe, hogy ez az alacsony, köpcös, mogorva teremtménye az Úrnak hogyan tud olyanokat írni, amitől a válogatott nőismerőseimnek velem támad kedvük csókolózni, no persze, csak miután kiröhögték magukat, majd megtörtént a csoda, az író felolvasott, hát, azt látni kellett volna, mindenki nevetett, majd mély tisztelettel meglapogatták a hátát. Kimondhatatlanul büszke voltam rá. De nem mertem megszólítani.

Így ittunk párhuzamos világokban a tábor végéig, mígnem eljött a haza-utazás időpontja, és én még mindig nem tudtam valami sokat az írómról, hát ez nem mehet így tovább, mondom magamnak, egy életem, egy halálom, én most odamegyek hozzá, leszólítom. Odamentem. Semmi okosabb nem jutott eszembe, hát meghívtam a buszmegálló restijébe egy deci vodkára. Szánkós vodkát mértek, vastag falú üvegpohár volt a mérce, saccperkábe másfél deci a peremig, egy jó helyszínelő az összes környékbeli szakmunkás ujjlenyomatát leszedhette volna róla. Mondtam az írómnak, hogy nagyon szeretem a szövegeit, és hogy szerintem ő jó író, mire ő inkább rendelt még egy kört, innen is látszik, hogy tényleg jó író lehetett, mert a jó írók nem szeretik, ha a szemükbe mondják, hogy jó írók, túlvannak már a jón és rosszon.

Ittunk még egy kört. Jött a busz, mi nem szálltunk fel rá, stoppoljunk, mert akkor marad még pénzünk inni, mondta az író, vagy mondtam én, már nem is tudom, melyikünk javasolta, az az őszinte igazság, hogy egy átvitt hét után elég hamar megszédül az ember néhány deci vodkától, tehát az alábbiak nem biztos, hogy megfelelnek a valóságnak, mindenesetre így rekonstruáltam utólag, egyébként pedig egy jó íróval való barátság maga is irodalom, ennyi fabula belefér, tehát fogadjuk el, hogy elindultunk stoppolni.

A szovátai fürdőteleptől a főútig van jónéhány kilométernyi bekötőút, és mivel túl sok mondanivalónk nem volt egymásnak, ezért egyetértő hallgatásban ezt a jónéhány kilométert inkább végigittuk, de tényleg, ahány kocsmát találtunk lefelé menet, mindegyikben pihentünk egyet közös szót-lanságunkra, és mindenütt bedobtunk egy felest. Közben elkezdett esni az eső, erre bánatunkban a maradék pénzünkre vettünk még egy üveg szánkós vodkát, és kiálltunk az út szélére az író meg én, üveg-

gel integettünk az autóknak, naná, hogy egy sem állt meg. Láttuk, hogy nem lesz ebből gálickő, és eléggé be voltunk rúgva ahhoz, hogy arra jusunk, Szováától Csíkszeredáig az a majdnem száz kilométer nem a világ, gyalog is hátradjuk, ha épp arról van szó, és hát erről lett szó, ott poroszkáltunk az út szélén, mint két bús ökör. Fogalmam sincs, hogy mennyit mehettünk, a következő emlékszilánk már arról szól, hogy ránksteledett, amikor megkértem az írómat, várjon egy kicsit, amíg megkérdezek valakit, hogyan jutunk el a szováti szállásunkra, inkább visszakérezkedünk, majd csak lesz valahogy, és illedelmesen bekopogtam a legelső házba, kérdeztem, merre kell menni a szováti szállásunk felé, mire a háziak nagyot néztek, és közölték velem, hogy Parajdon vagyok.

Időközben az íróm eltűnt.

Most képzeljétek el, ott álltam a parajdi éjszakában, a csillagos ég fölöttem, jópár deci vodka bennem, se író, se pénzem, se szemfedőm, és semmi mást nem akartam, csak végre lefeküdni. Megoldásként az egyetlen parajdi tömbház egyik lépcsőházában összeszedtem a lábtörlőket, és elheveredtem a legfelső emeleten. Arra ébredtem, hogy láncfűrész tartanak a nyakamhoz. Szűkre húzott szemű, nagyon mérges férfi sziszegett az arcomba: ha azonnal nem teszem vissza a lábtörlőket a helyükre, suttogetta, és ha nem tűnök el üstöllést, elvágja a nyakamat, hozzátett még valamit a bűdös rockosokról, akik dógozni nem tudnak, de ideszarnak a lépcsőházba, ám erre már nem figyeltem, inkább lábtörlőket passzintottam ajtókhöz, a druzsbás munkás rúgásokkal hívta fel a figyelmemet a tévedéseimre.

És már megint ott álltam Parajdon író, pénz, ágy nélkül, annyi különbséggel, hogy hajnalodott, én pedig iszonyatosan másnapos voltam, és nagyon fáztam, merthogy éjszaka az esőből hó lett, ami ugyan Székelyföldön áprilisban nem szokatlan, de egy hét rövidnadrágos tavasz után engem kellemetlen meglepetésként ért, főleg azért, mert irodalmi táborokba az ember nem visz magával garderóbot.

Egyetlen késdobáló volt nyitva, ahová az ingázó munkások gyűltek be az első reggeli gyorsítóra, eléggé gyanakodva nézték, amint kértem egy pohár vizet, miközben két, éjszakai szolgálatát éppen befejező polgárőr arról tájékoztatta őket, hogy az éjjel egy köpcös örült a fél települést felter-

te szőke, hosszúhajú barátját keresve, az imént raktuk fel a matricások buszára, mondta az egyik polgárőr, de azt hiszem, tette hozzá, hogy a szőke, hosszúhajú barátja még itt van, mindenki engem bámult, mikor indul a következő busz, kérdeztem elvékonyodó hangon, most, mondta a csapos, fejével kiintve az ablakon, hát, köszönöm a vizet, bólintottam bizonytalanul, akkor én megyek is.

A sofőr megsajnálta, visszalökte elém a kotorék aprópénzemet, elviszlek én, fiam, ingyen is, de össze ne hányd nekem az ülést, látta, amit látott, akkor várjon még egy percet, míg kihányom magam, mondtam hálásan, egy egész busz nézte, ahogyan elgyengülve öleltem a póznát, úgy éreztem magam, mint aki a lemeztelenített lelkét teszi közszemlére.

A buszt nem fűtötték, minek az, tavasz van, tavasz volt, hormontúltengéses diáklányok ültek az első részben, mindig kanos munkások ültek hátul, középen haldokoltam én. A Kalondató felé kanyargó serpentin közepén az ántivilágból örökölt sárga pléhdoboz megállt, ezekkel a gumikkal nem tudunk itt kimenni, meg kell várunk a sószerűakat, szólt hátra a sofőr, az anyjuk istenit a kényelmes

tad, válaszoltak hátulról, hohó, szólt a másik munkás, azt az eggyel több likat bétapasztanám, tapasztanád te, ha lenne mivel, de már csak pisilésre használod a faszodat, hangzott a replika előlről, és ez így ment félórán keresztül, amíg megérkeztek az ügyesek, meg tudtam volna ölni a vidámkodókat. Haldokolsz, ezek meg itt pajzánkodnak, muramisten, legyen már vége, rongyosra ittam az idegeimet.

Átfázva, kialvatlanul, másnaposan, egy nappal az indulás után, de végre megérkeztem Székelyudvarhelyre. Vakáció lehetett, mert a bentlakás helyett nagymamámhoz vánszorogtam, aki némiképp aggódva mért végig, tegnapi vártalak, ölelt meg, milyen volt a táborban, kérdezte, fájt, nyögtem, megismerkedtem a kedvenc írómmal. Az jó, nem, kérdezte nagymamám, jó, persze, szerintem az egyik legjobb magyar író, rajongtam eléggé visszafogottan, nem maradt bennem elég erő látványosan lelkesedni. Hallgattunk egy sort. Beteg vagy, kérdezte a nagymamám, nem, csak megfáztam a buszon, átjárt a szél, roskadtam a székre.

Jajj, szegénykém, simogatta meg a fejem, van finom meggypálinkám, hogyne lett volna, nagymamám híres volt a finom meggypálinkájáról, ígyál egy kicsit, az majd megmelegít.

Nem kérek, rázkódtam össze. Nem kérsz, döbönt meg, először fordult elő, hogy visszautasítottam a világbajnok meggypálinkáját.

Nem, ne haragudj, inkább aludnék egyet, kókadtam.

Nagymamám elindult ágyat vetni, szóval megismerkedtél a kedvenc íróddal, szólt ki a kisszobából, igen, mondtam, csíki. Csíki, hökkent meg, és éreztem a hangjából, nem hi-

szi, hogy Csíkbán élhetnek írók. Az, mondtam dacosan. Na, ha csíki, hát csíki, nem baj az, elvégre én is Csíkszentdomokoson születtem, vonta meg a vállát a nagymamám.

Hát akkor már ketten vagytok Csíkból, akiket szeretek, bújtam hozzá.

Na, fekdj le, szorított magához.

Már nem akartam meghalni. Béke volt bennem. Rozoga béke ugyan, de béke.

És elkezdtem aggódni az íróm miatt.

Teodora Axente: Egyszarvú II.

belüknek, morogta, kítaszajcsuk-e, kérdezték a munkások, de sietős nektek dolgozni, nem szokások, csavarodott hátra a sofőr, ejsze, inkább a munka előtti melegítő féldecit sajnálják, szólt közbe az egyik diáklány, azt könnyen pótolhatjuk, jere hátra, melegíts meg, vágta vissza a munkások, melegítsen téged a halál, villant a szeme a lánynak, akkor sem bűnék melléd, ha egész Parajdon neked lenne csak fütyölőd, hogy odavagy, csak mert eggyel több lik van raj-

SZŐCS ISTVÁN

Kilenc plusz egy múzsa

„Európa ma csupa zsurnalista és ripacs, futballista és miniszter.”
(Saint-Exupéry)

A mottó szövegét Hamvas Béla idézi,¹ egyike ez azoknak a helyeknek, amelyek miatt mindig arra gondolok, hogy a francia író az éjszakai légi felderítésen nem is életét vesztette, hanem csak kivonult ebből az életből; helyes a katonai kifejezés, hogy „eltűnt”, s ez nem kisebbíti hősi halálának tisztességét. Ugyanakkor kifejezi (sőt „kifejezésre juttatja”) azt is, hogy ezért az Európáért élni már nem, de hősi halált halni még érdemes; mert ez az Európa már nem az az Európa – és Hamvas hozzáteszi, hogy már nagyon régen nem az –, legalább két ezer éve nem. Ugyanis kétezer évvel ezelőtt Európa nem lett keresztény, csak úgy tett, mintha az lett volna. Aztán visszajutunk az első bűnhöz, a Bűnbeeséshez.

Jönnek Herakleitosz, az „orfisták” és a Védák, és Gandhi, az áhinsá; az emberiség egy ideje feltartóztatlan hanyatlak, mert abba a világkorszakba érkezünk; a hazugság és a kizsákmányolás a kifejezője e romlásnak, az emberiség és rajta keresztül az egész világ korrumpálódásának; bár néha úgy tűnik: nem lehet a tünetet megkülönböztetni az októl. Ám az, hogy pontosan nincsen kimondva, mi az ősbűnbeesés oka – jelzi, az író egy utolsó pillanatig tartogatni akarná a döntő vallomást: vagy maga az ördög, vagy – az osztálytársadalom!

A szerző – persze csak „ingadozva” – nemcsak a tőle megszokott gnosztikus, ezoterista és metafizikai-transzcendentálista ászokat tartja a kabátja ujjában, hanem a marxista, dialektikus, sőt történelmi materializmus kártyáit is. Amilyen hatásosan végigvezeti a kizsákmányolás szerepét a világtörténelemben, az bármelyik marxista – utóbb liberalizálódott vagy bulgakovizálódott – szemináriumvezetőtől is makulátlanul tiszta teljesítmény volna.

Hogy miért nem jön ki a farbával², hogy miért nem vall kereken színt, azt a rosszindulatúbb olvasó tartalékolta „felzárkózási” kísérletnek tulajdonítja, ami szerinte a *Karnevál* című regény utolsó negyedében is kimutatható: hát-ha beveszik a hatalomba? Esetleg megtűrik a hatalom szélén? Őt is a világbíró mar – ... materialisták? A rendesebb olvasók szerint viszont éppen ezzel a végző szó visszazívásával jelzi, hogy ő mindennek ellenére – nem fog politizálni!

E magatartás folyamán szükség-szerűen jut el oda, hogy az esszéről írjon esszét; az esszé a tizedik múzsa, amely se nem művészet, se nem tudo-

mány: annyi szerepe sincs benne a szabotosságnak és a fegyelemnek, mint pl. a történetírásban, (Klio) ám mégsem éppen annyira játékos, mint a tánc, (Terpszichoré) és leginkább feloldhatatlan kérdésekkel szeret operálni, az ember, ha magából indul ki, a külvilágban leli meg az okot, de ha a külvilágot keresi, saját tükörképéhez jut el.³ Jellemző operálási módja, két végletet egymással rezonáltatni. Minek könyvet írni a Földnek, e pont-nak? (A könyv és a pont az írás két szélső mértékegysége.)

Az esszé az irodalom-melléki (saját ágálásuk szerint: *irodalomfölötti*) szellemek és jellemek kedvenc műfaja. Csak hogy nagy különbség, ha egy író alkot esszét, vagy egy „különb” írásképtelen űzi az esztét: nem azonos dolog, ha egy költő nem verset ír, vagy: ha egy költőietlen szellem vagy fűzfapoéta nem ír verset, hanem... stb. (Egyébként nem igaz, hogy a legmagasabb rendű szellem és a legszürkébb irodai munka nem férnének meg egymással: Montaigne éppúgy volt adóhivatalnok, mint Newton.)

Az esszéstílust leginkább azzal szokták jellemezni, hogy aforisztikus, a szöveg mintha csupa aforizmából állana, illetve a gondolatmenetek mindig egy-egy aforizmában kulminálnak egy-egy durva ellentétet csattintanak el. Sajnos e módszert megtanulták gépiesen alkalmazni publicisták és miniszterek is; még a futballista is ripacskodik: amoda mutat, de – ide lő.

Egyszerűen, az esszéizmusnak is van specifikus gyengéje: hajlamosít a sznobizmusra. (A sznob pedig gyakran a ripacskodás örvényeinek a peremén kénytelen tántorogni.⁴ Erre a legjobb példát éppen Hamvas Béla kínálja, leginkább éppen ezekben „Az el nem hangzott” előadásában. Rémületes, hogy miket ír például Pucciniről. Hogy hedonista: kényelem, luxus, étel, ruha, italok és valamennyi közt leginkább a szex. Ez a Puccini-zene. A giccsel való határvonala elmosódik. Teljesen bizonytalan, hogy valódi vagy nem. Csak egy dolog bizonyos, hogy alaptónusa olyan, mint a kandúr, amely párzástüheben a háztetőn kurrog és nyivákol. Tökéletesen gátlástalan és ezért szégyentelen, mértéktelen és formátlan. A nemi szervek zenéje. Obszcén. Vissza az animális létbe. Semmi egyéb, mint életmohóság, amit Böhme „Gier”⁵-nek neveze; mindent lenyelni és felfalni és elemészteni...

Ugyanez a vélemény mennydörög elő stílusából, ha Liszt zenéjéről ítélik; áttér a képzőművészet és az irodalom ősbűnbe esésére is: „André Gide az élet tényétől el van ragadtatva; Debussy

zenéje, és Matisse festészete... a mélyben az életéhség tisztátalansága.” A Csajkovszkij-zene „kevésbé perfid szexualitás, de annál inkább cukor”... Az embernek kivédhetetlenül a Jereváni Rádió jut eszébe: „igaz, hogy Pjotr Iljics homoszexuális volt? – Igaz, de nemcsak azért tiszteljük.

Sok az igazság is Hamvasnál, miközben a *regressziót*, az ősbűn élvezetéből való visszahanyatlást szeretné a pokol tüzeire vetni. Például az esszéizmus teóriabőségéről: hogy amíg Kant 500 oldalon egyetlen teóriát dolgoz ki, addig az esszéisták egyetlen oldalon akár ötöt is; de idéz két figyelmeztetést Walter Benjamtól, amit saját magára már nem vonatkoztat: „Az ember szeretné megjátszani azt, ami nem ő”, és „Két elviselhetetlen dolog van: a szexustalan szellem és a szellemtelen szexus.” (Ehhez még hozzátehető egy francia felajdulása: „Nincs elviselhetlenebb fajankó egy szellemes fajankónál!”)⁶

Egy pillanatig sem akarom Hamvas Béla gondolkodói és főleg esszéírói nagyságát kisebbíteni, pl. *A láthatatlan történet* (láthatatlan történelem értelmében) a XX. század első felének magyar szellemi teljesítményei között nagyon rangos és eredeti műként hatott, és a rákövetkező nehéz évtizedekben e hatásnak köszönhetik sokan, hogy nem sülyedtek (legalább befelé nem) ellaposodásba és elparlagiasodásba.

Sajnos, valóban úgy tűnik, hogy éppen az átlagműveltségénél többet követelő esszéizmus – valamint a neognoszticizmus és más neoáramlatok – valóban hajlamosítanak akár a legképtelenebb sznobizmusra is. Ha jól meggondolom, csak két nagy esszéíró jut eszembe, akit ez nem veszélyeztetett: Németh László és Aldous Huxley. Ha keletkeztek nem-rokonszenves műveik, annak más volt az oka: a keletlenség... (pl. a Bolyaiakról szóló dráma). Nincs már terem kitérni a leglegesszéistább írónkra, Szentkuthyra, mert már harmadszorra is megcsavarodott az írógép-szalagom, jelezve, hogy ideje a dalnak véget vetni...

Jegyzetek

¹Hamvas Béla: *Öt meg nem tartott előadás a művészetéről*, kiadó, évszám nélkül; gyatra kézirat-másolat; hozzám csak úgy került, a Tisza-hátról stb.

²Farbe, németül „szín”, a kártyában is.

³Im itt a szenvedés belül, ám ott kívül a magyarázat; hiába keresed önmagadban, csak másban moshatsz meg arcod stb.

⁴Egy-egy „elrövélt” zenehallgató feje szag-gatottan aprókat rándul!

⁵E német *Gier* kinek nem juttatja eszébe a magyar Ger-jedelmeket?

⁶Rengeteg az „esszé-közmondás” is: Az is bolond, aki jobban akar táncolni, mint ahogy tud! Hamvas Picassora idézi rá: Mindig többet látszik tudni, mint ami ő saját maga...

SIGMOND ISTVÁN

Egy ateista tanácsa: higgyetek Istenben 5.

Koldusok

Ötön voltak a szobában. A Főkoldus az ablak előtt állt, vele szemben felsorakoztak a többiek: az 1-es, 2-es, 3-as és 4-es számú koldus. A Főnéni a konyhában tartózkodott, főzte az ebédet.

A továbbképzési órákat természetesen a Főkoldus irányította, persze igénybe lehetett volna venni külföldi specialistákat is, de anyagiak hiányában meg kellett elégedniük a Főkoldus elméleti tudásával és gyakorlati tapasztalataival.

A Főkoldus panaszosan, kinyújtott karokkal, koldulást imitálva hörögte:

– Nem bírom tovább!

A többiek, a Főkoldust utánozva, de mindegyik a saját stílusában, többször megismételték a szöveget:

– Nem bírom tovább!

A Főkoldus egy idő után leintette őket, s mint egy katonai szemlén, csendben végignézett a társaságon, mozdulataiból kitetszett, hogy egyáltalán nincs meglepődve a teljesítménnyel.

– Egyes! – intett az egyik koldus felé, akinek a mellére az 1-es számot tetoválták valamikor.

Az egyes kilépett a sorból, a Főkoldus elé vánszorgott, s vigyázzba vágta magát.

– Maga egy üres zacskót visel ott belül? Maga nem él lelki életet? – kérdezte a Főkoldus, elképedve a saját feltételezéseitől.

– Dehogynem – válaszolt a kérdezett, kezdetben tettetett felháborodással, majd kapkodva, egyre jobban elzárkózva folytatta: – Amikor az asszonyt kivittem a temetőbe, akadtak össze a lábaim, olyan sokkot kaptam, hogy nem kaptam a lelke-met sehol, csak mondtam, egyre csak azt mondtam, hogy anyukám, ne vidd magaddal a lelke-met, ne hagyd itt apucit lélek nélkül, s tetszik tudni, mit mondott az a rusnya dög? Semmit, semmit se mondott. Én meg vertem magam a földhöz, az meg hallgatott, nagyon mélyen hallgat azóta is. Emlékszem, ahogy ott állt valamikor a sarkon, kinyújtott kezekkel, a fél segge kint ücsörgött a levegőn, szakadt rongyokkal próbálta eltakarni, persze sikertelenül, és dőlt a lóvé, dőlt nagyon, anyukám, mondtam neki, áldozd fel az egyik csecse-det, szakíts egy nagyot a ruhán, hát, amikor az a bársonyos bőre elővillant, s döbbenetes méretű csecsenek a közepén ott sötétlett a fekete bimbócska, úgy nézett ki, hogy pillanatokon belül virágba szökken, nos, ilyenkor bécsi szeletre is jutott, bizony, hiteles volt, tetszik tudni, hiteles!

– Csakhogy magán igencsak látszik, hogy teszi magát, az a baj.

– Látszik, nagyon látszik! – mondták a többiek is kórusban.

– Be a pofát! – ordított a Főkoldus. – Nincs giling-galang, az a lebbentyű akkor moccan az áll és az orr közötti lyukban, amikor beintek. Érthető?

– Érthető – mondták kórusban.

– Tartunk még egy próbát. Aki nem lesz hiteles, nem kap levelet.

– Szép az élet! Szép az élet! – lépett ki a sorból a hármas számú koldus, s miköz-

ben szerelmes arccal nézegette a pályába göngyölt hajás babát, elkezdett zokogni. – Nincs tejem! Nincs tejem! – nyöszörögte panaszosan.

– Ez jó! Így nagyon jó! – mondta a Főkoldus. – Csak csókolgassa néha a baba fejét, mint aki az utolsó csókokat adja az éhhalállal küszködő csecsemőnek. Na, akkor egyszerre! Éhes vagyok! – A Főkoldus ezúttal tántorogva nyöszörögte a szöveget, mint akit az éhség már-már lever a lábáról.

– Éhes vagyok! – ismételték a koldusok egyszerre, nyavalyatörősen vonagló, kifordított testtel, egyesek eksztatikus állapotban.

– Még nincs itt az ebédidő – lépett be a Főnéni. – Legyenek türelemmel.

– Szép az élet, igaz, hogy szép az élet?! – fordult hozzá is a hármas számú koldus, közben zokogva csókolgatta a rongybabát.

– Szerintem egészen jól csinálja – mondta a Főnéni a Főkoldusnak –, ezzel már meg lehet élni. Hanem, figyeljen csak, Főkoldus úr. Ma reggel a kettes kivitte a szemetet a kukába, lehámozta magáról a gombostűkkel egymáshoz rögzített, penészes káposztalapokat, a kibelezett egérhul-lát, a véres rongyokat, amelyekre a szakmánkban szükség mutatkozik, különösen most, amikor óriási a konkurencia, s amikor szóltam neki, megcsicserészett.

– A kettes? Magát? – kérdezte a Főkoldus felháborodva. – S melyik csecset, kérem szépen?

– Mindkettőt. Kinyúlt, beléjük markolt és azt mondta, hogy du-du.

– Kettes! – A Főkoldus örjögött. – Miért mondta, hogy du-du? Miért disznó-kodik maga itten? Ki engedte meg hogy a Főnéni csecseit megrángassa?

– Nem rángattam, Isten ments, csak megmarkoláztam egy kicsikét – szabadkozott a kettes.

– Akkor hogy merészelte megmarko-lásni egy kicsikét?

– Bocsanatot kérek, de a Főnéni olyan agyzsibbasztó hatással van rám – kezdte a kettes alázatosan, majd egyre inkább felajzva folytatta –, hogy amikor megláttam hegycsúcsait s csodálatos valagának körvonalait, mintha a mennyek szakadtak volna a fejemre, és mondták is, hogy a tiéd, fiam, vedd, ha akarod, hát, akarom, akarom, tetszik látni, most is alig tudom türtőztetni magam, valaki fogjon le... fog-janak el...!

– Figyeljen ide – mondta a Főkoldus –, akkora pofont adok magának, hogy a takony utat fog szántani a nyakán, szóval kuss! – És ütött.

A kettes összerottyant, majd mozdulatlanul várta az esetleges folytatást.

– Én szégyellném magam, tudja?!

– Én is szégyellem – mondta a kettes. – Én is, én is...

– És engem nem lehet csak úgy megduduzni – tette hozzá a Főnéni. Az üzlet, az más. Ha fizet, duduzik, ha nem fizet, nem duduzik. Punktum.

– Arról nem is beszélve, hogy percek-ben belül a házasság szentségében részesül egy igen szemrevaló hajadonnal – mondta Főkoldus –, de előbb bocsánatot kellene kérnie a Főnénitől.

– Igenis! – mondta a kettes, és megindult a Főnéni felé, egyre jobban felizgulva, láthatóan alig tudta türtőztetni magát, hogy ne ugorjon rá a nőre, aztán úgy ölelte át, mintha egy szentséget ölelne. – Csak egy puszikát lehetne? – kérdezte tettetett szelídséggel.

– Persze – mondta a Főnéni –, egy puszikával egyetértek.

A kettes rávetette magát a Főnéni-re, csókolt, fogdosta, hörgött, benyúlt a lába közé, a nő üvöltött, vergődött, de nem tudott kiszabadulni. Amikor a kettes befejezte, a döbbenet álldogáló koldusokhoz fordult:

– Egy kicsi puszika volt, egy kicsi puszika.

– Az élet szép, igaz, hogy az élet szép?! Én vagyok az ara! – mondta büszkén a hármas.

– Várjon, mindjárt foglalkozom magával is, de előbb lássuk a négyest. Maga mivel készült? – kérdezte a Főkoldus.

A négyes előrelépett s elkezdett énekelni: Kisláááány, úgy szeretem én magáááááát, hogy soha az éjszakááááát nem alszom át... Na, milyen?

– Katasztrofális – mondta a Főkoldus. – Ha maga ezzel az okádékkal megáll egy négy- vagy ötcsillagos szálloda bejáratánál, a francia, német, spanyol, olasz, angol és amerikai vendégek úgy fogják kikerülni, mintha leprás volna. Tanulja meg Cavaradossi áriáját, a *Recondita armoniát* a *Toscából*, vagy Puccini *Turandotjából* a *Kalapáriát*, a *Nessun Dormát*, ezekkel óriási sikereket fog aratni, dőlni fog a zsozsó, majd meglátja. Ezek a nyugatiak arra fog-nak gondolni, hogy lám, a nagy művészeket itt sem becsülik semmire, az utcára kényszerítik őket, ahelyett, hogy a Scalában énekelnének. Érti, amit mondok?

– Természetesen – bólogatott hálásan a négyes.

– Na, jó, akkor térjünk vissza az arára. Hát, drágám, mielőtt a szent házasság kötelékében ragyoghatna tovább az élete, élni fogok a primae noctis törvény gyakorla-tával.

– Ez meg mi a jó fene?

– Az csak annyi, hogy a szíve alatt olyan három-négy arasznyira szabaddá teszi a testét. Olyan élményben lesz része, amelyet elképzelni sem tudott.

– Ha a Főkoldus úr arra gondol, amire én, akkor olyan élményben legalább hat-százszor volt már részem, úgyhogy újdonságot nekem már nem tud szerezni.

Amikor felfeküdtek a kanapéra, a kettes koldus is megmoccant.

– Halló, halló, mi folyik itt?

– Csend, jó? Csend! – szólt rá a Főkoldus.

Közben a Főnéni bejött a levessel, s elképedve látta, hogy a kettes kezében meg-villan egy konyhakés nagyságú vágóesz-köz, amit teljes erejével belevág a Főkoldus hátába. A levesestál lezuhant a padlóra, a Főnéni ráomlott az összetört porcelándarabokra.

– Az élet szép, igaz? – bújt elő az ara a hulla alól.

– Szép – mondta a kettes. – Nagyon szép.

(2012)

A nagy KILOMETRIK

irányítja és szerkeszti Karácsonyi Zolt

MARTON RÉKA ZSÓFIA

Az éjszaka nevében

Ha azt gondolom, hogy könnyebb lesz, ha kitépem,
 hogy felszabadulok, tévedés.
 A kitépés fájdalma még annál is nagyobb csata,
 mint amiket vívtak Flandria földjein.
 Az éjszaka csak hallgat szigetelő felhőivel.
 Te is hallgatsz.
 Írnál.

Érzed, hogy ott motoszkál benned, kimondásra várva az,
 ami oly üressé, súlytalanná teszi a lelked.

Inkább legyen súlya.
 Súlya az örömtől, súlya a sós könnyek
 (nem műanyag) zacskóitól.

Miért nem ünnepepsz?
 Szinte szentségtörés egy ilyen esten a csened.
 A boltok sötétsége.
 Az utcák szükségzavúsága.
 Miért nem zsibongsz?
 Miért nem táncolsz?
 Miért nem énekelsz?
 Miért törsz törvényt?
 Az éjszaka azonban nem válaszol.
 Az ünnepnek vége.
 Valószínűleg komolyan vette a mondást:
 „Ha hallgattál volna, bölcs maradtál volna.”
 Ha más nem, az éjszaka még a kevés bölcs
 egyike a világon.

Hallgat.
 Órzi a titkát.
 Nem megméri.
 Isten vonalzója úgyis hosszabb a miénknél.

Szintézis

Élet-jelek
 Galamb-cafatok
 Felhő-bárányok
 Árnyékok hajítanak a dértől izzadó füre
 Kifacsarják belőlem a jóban való hitet
 Visszaplántálják az ok reményét
 És mikor egybefolynak
 Alakot ölt
 Az az alantas
 Patyolatvörös
 Gyereket felnőttkorba
 Vágyakozót halálbaűző
 Híd

Marton Réka Zsófia: 1987-ben született Budapesten. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán végzett magyar-történelem szakon. Jelenleg Nagy-Britanniában él.

Az ősz miséje

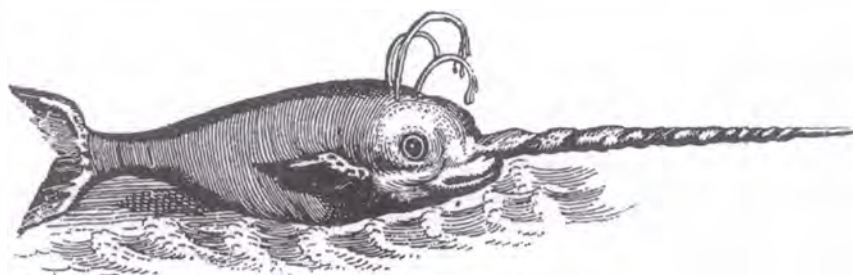
Szélordító kyrie
 Hatszínű gloria
 Elmúlik credo
 Vervörös sanctus
 Bágyadó nap benedictus
 Ősz: Agnus Dei
 Aki elveszi a nyár bűneit

Lenyomat

Mosolyod ottfagyott lelkem polcára
 Kicsérélhetetlen.
 Elcsépett remények
 Választalan lelkesedések
 Kapirgálják
 Hiába.
 Az a tudhatatlan
 Mindent-tudó
 odaláncolta Titkon.

A megigazultak tánca

„Thou shalt resurrect”
 Akkor azt mondd meg nekem
 Miért nem ugrálnak a csontropik
 A temető füvén
 A szerves kukac-kaja
 Nem elég tápláló
 Hogy erőre kapjanak
 Felkeljenek
 És elmondják
 „Thou shalt resurrect”
 Feltámadva születéssel.

Tranzit-helyzet

Kezed lassan mozdul.
 A tegnap hajszálai még komótosan lógnak fésűd dzsumbujában.
 Fehér éjszakák keverednek fekete mosdótálakban
 Learatott napok termése
 Kitámasztott sírkövekben.

MÓRITZ MÁTYÁS

Kolonc

Éjszakáimat, de a nappalaim nagy részét is közterületeken töltöm, vagy jobb esetben egy-egy szállón – de előbbi, sem utóbbi nem azt a célt szolgálja elsődlegesen, hogy az ember lakjon benne –, így nyugodt szívvel vallhatom magam hajléktalannak, akinek a világ egy jól alakított hadszíntér, akárhová is lépek, mindenfelé szakadék tátong. De szerintem akkor járunk mindannyian a legjobban, ha az alábbi kis történetet, történeteket csupán csak a képzelet szülöttjének tekintjük. Néha egy-egy bizonytalan, ködös pillanatomban én sem tudom, hogy álmodom vagy ébren vagyok-e.

Amúgy meg nem szeretem a menhelyeket, a fekete műbőrrel borított, fémlábakon álló priccseket, amelyeket nem takar sem lepedő, sem paplan. Nem szeretem a levegőben terjedő, átható fertőtlenítősza- got, a hypós vízzel felleccsolt fekhelyeket és kövezetet. Higiéniai okokból szekrények sincsenek, így nem tudom elrakni a holmimat, és a végén még a cipőmet is le- lopják a lábamról.

A legleleményesebb horrorfilm-készítők sem tudnának kitalálni ijesztőbb történetet, mint az enyém, álljon a rendelkezésükre bármekkora büdzsé is. Hajléktalan vagyok, mint mondtam, írtam volt. Nomád. Számkivetett. Akinek se nemzetisége, se világnézete, se vallása, se pártállása.

Mint sokan azok közül, akik pincében, utcán, aluljáróban vagy elhagyott házban élnek, akik emberi vagy természeti katasztrófa következtében veszítették el otthonukat, akik olyan helyen élnek, ahol nincs víz, tisztálkodási lehetőség, akiknek személyes biztonsága vagy lakásbérlete veszélyben forog.

Sokak szemében senki és semmi vagyok. Persze néha a szemed elé; kerülhetek, ahogy plasztik bugyraimmal elfekszem mondjuk egy vasúti padon, éjjel a vasútállomáson, ahogy behúzódom egy-egy raktár ládahalmai alá. A rendőr ugyan már nem visz el, a bíró nem ítélt fogságra közveszélyes munkakerülés címszó alatt, nyugodtan alhatok egy-egy padon, amíg hajléktalanbiztossá nem tesz mindet, vagy ameddig nem gondolja úgy pár unatkozó suhanc, hogy brahiból, felvágásból mondjuk halálra ütlegel.

Mint a napokban történt egyik sors- társammal, akit szeptember 10-én ismeretlen tettesek bántalmaztak, aki a kór- házba szállítását követően belehalt súlyos koponyasérüléseibe. Ismertem az illetőt, amennyire egyik homlesz ismerheti a másikat, aznap még össze is futottam ve- le, és meg is ittunk volna egy-egy sört a Centrum sörözdében, ha nem kerget el pár kedves vendég, a csapos hölgygel karöltve, aki szerint csak rontanánk az üzletet és csinálnánk (ahogy Ő fogalmazott) a fesztí-

vált. Mivel neki erre nincs szüksége, záros határidőn belül el lettünk tanácsolva.

Szabolcsból jött fel, analfabéta és gye- geelméjű. A Lóversenypályán csutakolta a lovakat, mikor onnan kirúgták, egy haj- léktalanszállóra került, dolgozott ezt-azt a ház körül, és keresett néhány forintot.

Néha kapta magát és hazautazott Szabolcsba, ahol a rokonok elszedték a pénzét. Gondolom, hallotta maga mögött a siető, hosszú léptek dobbanásait, üldö- zői vad lélegzetvételt, és rohant, ahogy csak tudott a tömörre taposott ösvény, a bokrok és a fák között.

Pár nappal később az Ördög Sarok Sörözőnél olvastam egy eldobott újságban, hogy az ismerősöm nincs többé, és hogy a Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Osztálya halált okozó testi sértés büntette gyanú-

ja miatt rendelt el nyomozást az ügyben. De érdekes módon a helyszíni szemle nem járt sikerrel, ahogy tanúk hiányában meghallgatni sem tudtak senkit, és ada- tokat sem gyűjthettek a nyomozók, en- nek folyományaként nem sikerült beazo- nosítani a bűncselekmény elkövetőit. Így megalapozottan, se alaptalanul sem gya- núsíthattak és foghattak el senkit. Nem volt kihallgatás, nem ismerte be senki a bűncselekmény elkövetését. A rendőrség nem vett őrizetbe senkit, és nem is kezde- ményezte senki letartóztatását.

Iványi Gábor temette el, de a szertar- táson közösségtudat hiányában csak én vettem részt, mint közeli hozzátartozó.

A nyomozásnak nem is volt további ré- sze, tehát azt sem állapíthatták meg, hogy a gyanúsított megvalósított-e súlyo- sabbnak minősülő bűncselekményt.

A kórház öntudatos alkalmazottjai is úgy lehettek vele, hogy minek ne- ki az egészségügyi ellátás, hiszen csak a szenvedését hosszabbítanák meg ve- le. Amúgy sem lehet mindenkin segíteni.

És aki ezt nem tudja és tartja szem előtt, az nehéz helyzetbe hozza önmagát és in- tézményét, amely nem lehet paternalista. Érvényesüljön inkább a természetes ki- választódás szigorúsága.

Írhatnám (bár ócska idea) hogy a vesz- tes megérdemli a sorsát, mert lusta, vagy mert lop. Ebben a korban, mikor a szívte- lenséget az eszmék fogják igazolni. Hogy az együttérzés legapróbb hiánya jó lelki- ismeretű lesz. Gyanús szimptomának fog minősülni a szolidaritás azokkal, akik- nek rosszul megy, akik szoronganak.

Budapest, hála nekünk, az elmúlt évek- ben veszélyesebb lett. Lakhatatlanabb. Az emberek zárait és biztonsági zá- rakat csináltatnak, hiszen mind gyak- rabban hallanak betörésekről, az utcán ödöngő kéregetőkről, a szemétből gube- ráló egyénekről. Igaz, ebből most keve- sebb lesz lassan, hiszen jönnek majd a rendkívüli hidegek.

Igaz, mi nem leszünk olyan szerencsé- sek mint az Egyesült Államok-beli kollé- gák, illetve a washingtoni hajléktalanok, akiknek a városi tanács megnyitja majd, ahogy tavaly is tette, a kapuit, nehogy megvesszenek az istentelen fagyban. Hasonlóképpen fog cselekedni több város is, hol városi tanács, hol iskola vagy va- lamilyen más középület állt a hajléktala- nok rendelkezésére.

Nálunk viszont a budapesti városi ta- nács nem fogja megnyitni kapuit, mert nálunk nincsenek hajléktalanok. Illetve lehet, hogy vannak, bár nem lehetnek. Egyszerűen tiltja a törvény és a józan pa- raszti ész. Itthon még nyugodtan hajlék- talan sem lehet az ember.

Jön a tél, a Gellért-hegyen is lehull majd a hó. A lejtőkön gyermekek szán- káznak majd, hőembert gyúrnak, meg- kezdődik a téli bálók sorozata, a hétvé- geken kocsikaravánok indulnak majd el a külföldi síparadicsomok felé. Az eny- he éghajlattal kecsegtető távol-keleti és kanári-szigeteki turistautakra is elkel- nek majd a jegyek, válság ide vagy oda. Kellemetlenséget idén is csupán csak az a néhány lelkiismeretlen koldus és haj- léktalan fog okozni, akik a hideg éjszaká- kon megfagynak a hegyi autóbusz-megál- lókban vagy más félig védett rekeszekbe húzódva.

Én is az első, már hivatalosan is re- gisztrált hajléktalanréteg gazdasági szerkezetátalakításának áldozatai közül kerültem ki. Én is egy veszteséges gyár (de írhatnám, hogy üzem) felszámolásá- nál kerültem az utcára, mint képzetlen munkavállaló, mint határon belüli ven- dégmunkás. Eltűntem, mint sok százez- ren a munkaerő-nyilvántartásból. Az új tulajdonosi réteget meg mit érdekelt, hogy többek között az én kezem munkája nyomán valósultak meg az ország koráb- bi nagy építkezései.

>>>>> folytatás a 10. oldalon

>>>> folytatás a 9. oldalról

Van társam, akit kilakoltattak, mert képtelen volt fizetni a lakbérét és a közüzemi díjakat, volt, aki válás miatt volt kénytelen elhagyni otthonát, megint mások lakásüzérek áldozataivá váltak. És volt nem egy pszichiátriai beteg, akit a kórházakban végrehajtott ágyszám-leépítés után került az utcára, hogy azóta is gondozás nélkül tengesse napjait.

Próbálok megmaradni deklaszálódott úriembernek, aki bár tulajdonképpen hajléktalan, de nem hideg, nyirkos zugokban vackol, aki nem hagyja magát elpiszkolódni, aki egyszerűen nem hagyja el magát.

Sokszor kapaszkodom fel egy-egy találmányra kiválasztott vonatra, hogy utolérjem magam, hogy mozgásban legyek. Nem hagyom, hogy az élet elhagyjon, és ottfeljeitsen valamelyik bűzös, jeges zugban, egy elviselhetetlenül kietlen, település nélküli állomáson. Nem hagyom, hogy az országút kolonc legyen a lábaimon.

Ember a vízben

A prózaíró éppen hullámvölgyben volt aznap reggel. Egy épkézláb mondatot sem tudott leírni, csak bámulta az üres és hófehér lapot. Próbálta megerőltetni magát, tornáztatta az agyát, de sem a szeme nem csillant fel, az ihlet nem akart jönni. Pedig ha nincs ihlet, nincs próza, és a semmiért ugye nem fizetnek, a nincsből meg nem lehet ugye fizetni se a postán, se a közértben. Elhomályosult szemmel a levegőbe bámult. Nézte egy darabig a plafont, majd a vele szemközti tapétán legeltette a szemét, ami bizony kezdett ázni.

Először azt hitte, csak a szeme kápázik, de bizony a vízfolt nem hogy nem akart felszívódni, de mind kacifántosabb formákat kezdett ölteni. Ez minden biztonnal csőtörés lesz. Amiért a régi, szétrohadt csövek lehetnek a hibásak, de még inkább a kedves fölötté lakó, aki nem egyszer „tréfálta” már meg. Volt, hogy uborkákat rakott el befőttnék, amit hol máshol, mint az erkélyen próbált meg erjeszteni és pihentetni, de bizony a jó húsz literes üveg úgy gondolta hogy ő inkább szétrobban, és hogy az uborka szaftos levével az ő erkélyét áztatja el. De most a víz áztatta a lakását, annak minden kisebb és nagyobb szögletét, egyik szobából a másikra terjedve, és ahogy a helyzet állt, egyhamar nem is akarta abbahagyni, egye a fene a prózaíró, ezen a szép hétfő reggelen.

A víz csak csorgott és csorgott a szobákban, szennyesen és rendületlenül. Először kikapcsolta a gépet, úgy sem vette sok hasznát, majd dühösen felcaplatott a második emeletre, de hiába kopogtatott és dörömbölt és szentségelt, senki nem nyitott ajtót, csak a víz hömpölygött

a küszöbön át, le a lépcsőkökön, nem kímélve a papucsát, sem a zokniját. Gondolta, szerencsét próbál egy emelettel feljebb, a közös képviselőnél, de itt sem járt több sikerrel. Ugyan miért járt volna. A közös képviselőt nem találta, ellenben a kisé szélütött édesanyjának sikerült elűjságnolnia a hírt, hogy bizony nagy gond és baj szakadt a fejére, de az öregasszony csak az együttérzéséről tudta biztosítani, miközben hol jobbra, hol balra pislogott, hogy ugyan miért zavarja őt, mikor éppen kedvenc szappanoperája ezredik részének ezredik ismétlését nézné. Próbált érdeklődni a lépcsőházi szekrény kulcsának holléte felől, hogy elzárhassa a főcsapot vagy mi a csodát, de az asszonyságnak lövése sem volt, hogy az meg hol a fenébe lehet. Így hát hátraarc, le a harmadikról, meg-megkapaszkodva a rozoga korlátba, hogy hanyatt vagy hogy még inkább pofára ne essen nagy igyekezetében.

A csekkek és egyéb iratok között rátalált egy telefonszámról, illetve kettőre, aminek most talán a hasznát veheti. Tárcsázta is az egyiket egyszer, majd még egyszer, de persze vagy foglalt volt, vagy nem volt hajlandó senki felvenni. A második szám sem segítette, hiszen egy automata hang, miután üdvözölte, felajánlott kismillió lehetőséget, hogy ha ez a baja, akkor az egyest, ha az a baja, akkor a kettőst gombot nyomja meg. Ő végigzongorázott majdnem egész a kilences számig, mire egy illetékest talált, igaz, ez az illetékes is csak abban volt illetékes, hogy kapcsolja a közös képviselő mellékét. Miután megköszönte a hölgy kedvességét, végighallgatta, ahogy a telefon egyszer, majd még egyszer végigjártassa az oly jól ismert dallamokat, hogy aztán szétkapcsoljon. Újra tárcsázott, újra kapcsolták a mellékét, újból felhangzott az ária, majd közölték, hogy akit keres, az bizony házon kívül tartózkodik, és nem is tudják el- és utolérni, mert nem tudják a mobilszámát, viszont tudnak adni egy számot, ahol talán elregélheti a panaszát.

A számot köszönte volna szépen, de ezt már ismerte, ez volt az, amit még csak fel sem vettek, így jó fél óra ide- és odatelefonálás és kapcsolás és irányítás és zenehallgatás után, fogta a telefont, a zsebébe vágta, és újra feltornáztatta és ügyeskedte magát a harmadik emeletre a kedves és kissé ütődött öregasszonyhoz, hogy ha egy mód van rá, kösse már az orrára a drágalatos fia mobilszámát. Az asszony megvárta magát, és az ajtólánccal is bajlódott egy sort, mert a legutóbbi találkozásuk óta ezt is felakasztotta, biztos

ami biztos. Bár azt mondta, hogy hívta a fiát, de hogy mi a száma, azt nem tudja. Legszívesebben elordította volna magát, és belefeküdt volna a mind terebélyesebb vízzuhatagba, ami az előszobában fogadta, miközben a falak csak áztak és áztak. Végül valahogy sikerült elérnie, hogy kiküldjenek egy szerelőt, addig is megadta a számát, hogy hívhassák, amint útnak indult. A szerelő ugyan megérkezett, csak őt valahogy elfelejtették értesíteni, de nem unatkozott addig sem: hol egy cigarettára gyújtott, hol az eget, hol a kedves lakót átkozta, miközben ette, mit ette: falta a kefét.

A közös képviselő is befutott, hogy már harmasban tapossák a vizet. A kedves lakótárs persze hosszú ideig nem volt elérhető és kapcsolható, de miután sikerült a kapcsolatfelvétel sem mutatott túl sok hajlandóságot hogy a munkájából hazalátogasson. A szerelőnek is meggyűlt a baja a csapokkal és csövekkel, miközben próbálta nem elveszíteni egyensúlyát az emelvényként emelt és szintén szétázott dobozok tetején. A vizet végül sikerült elzárni, a nyomás megszűnt, és amint később kiderült, ez egyszer nem a mosógép mondta be az unalmast, hanem a végében repedt végig valami cső, amiből ellenállás és szünet nélkül ömlött a víz, hogy jó térd magasságig telítse meg a lakás mind a hatvan négyzetméterét, hogy aztán a ki tudja hány köbméter víz a drága prózaíró lakásába szivároogjon. Míg a segítőkész közös képviselő és a szerelő együttes erővel próbálták a pincéből előhalászott seprűjével a házból kijebbi tesztelni azt a vízmennyiséget ami bő két óra alatt elárasztotta lépcsőházat, a prózaíró fogta a mobiltelefonját és szobáról-szobára járva kattingatott, mind több és mind drámaibb fotókat készíteni, hátha a későbbiekben még a hasznát veszi.

Mivel víz már nem volt, kávé főzni sem tudott magának, pedig egy méregérintést leöntött volna, ahogy egy istenest meg lekevert volna a drága lakótársnak, aki még csak a holléte felől sem érdeklődött, ahogy még egy elnézést sem motyogott el az orra alatt. A grabancánál fogva ő maga sem tudta volna megragadni, és a hülye fejét a még mindig vizes lépcsőházi falba verni, hiszen mintha mi sem történt volna, újra eltűnt, mint aki jól végezte a dolgát. Csoda, hogy nem kérte számon rajta: miért ugráltatják, amikor jobb dolga is akad annál, hogy holmi özönvízzel foglalkozzon. A víz elzárása után, az áramot is kikapcsolták, nehogy még szikrát fogjon valamelyik ódon vezeték. Szikrát ellenben ő maga kapott, nem is kis dózisban, és már egy percre sem kellett aggódnia afelől, hogy elhagyta az ihlet, hogy nincs miről írnia a csuromvizes falak és az ázott tapétaragasztó-szag közepében, a szétázott szőnyegen kinyújtózta lábait. Nem túlzás: sírt a gyönyörűségtől, hogy végre, a hosszúra nyúlt alkotói csend után, végre megint írni tud.

Sírt, mint ahogy a vízben sír a mész.

LAKATOS MIHÁLY

Végtére is: miféle szerzet ez a Bence?

Vegyük szemügyre kissé közelebről az *Uz Bence* című regény két főhősét: Jósikát, a szerzőt, aki mintegy élő kameraként követi és rögzíti Bence „valóságshow”-ját, majd a havasok e „kamera” által mitikus-sá növesztett alakját, Uz Bencét magát is. Noha főhősöket említettem, mindjárt árnyalnám is a kijelentésemet, ugyanis a regény mintha a klasszikus amerikai krimik szerepleosztási sémáját követné: az igazi főhős Bence, ő a cselekmények mozgatórugója, a döntéshozó, az igazságosztó, akinek szellemi fölényére jellemző: néha még azt is megengedheti magának, hogy ne legyen igaza, vagy hogy periférikus összecsapásokban vereséget szenvedjen, míg az „úrfi” csupán a „társ”, a „főhős legjobb barátja” rokonszenves titulust mondhatja a magáénak (az amerikai filmekben ezt a szerepet sokáig színészbőrű színészekre osztották). Ez a barát gyengébb és kevésbé árnyalt karakter ugyan, de jelentősége óriási, hiszen majd’ minden mozdulatával a főhős érvényesülését segíti.

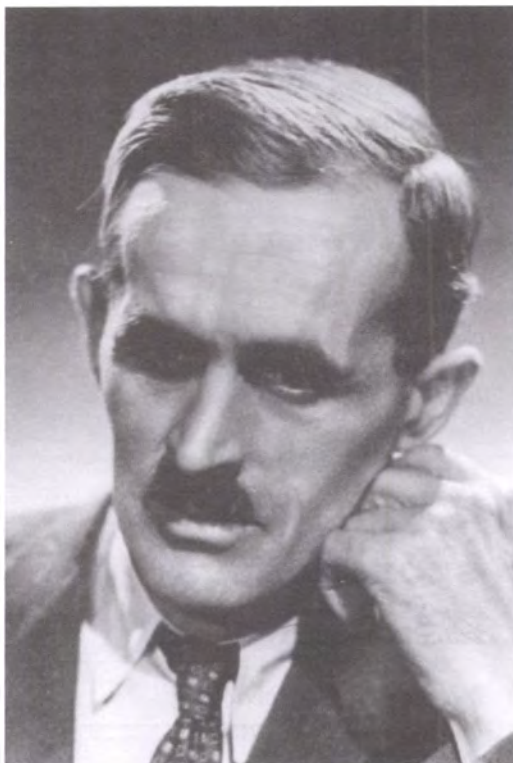
Noha tudatában vagyunk annak, hogy az irodalomelmélet tudósai hevesen tiltakoznának az ellen, hogy az „elbeszélő én” és a szerző személyét összemossuk, ezúttal vétünk a szabály ellen két okból is: egyrészt azért, mert a regénybeli Jósika mint karakter annyira gyenge lábakon áll, mindvégig oly keveset tudunk meg a személyéről (nagyjából annyit, hogy egy szerelemre és a test olyan alacsonyabb rendű örömeire, mint az evészet-ivászat, könnyen kapható ifjúról van szó, hogy három testvére van, és hogy az egyik télen nem vágtak disznót), hogy nem állná ki a tüzetesebb elemzés próbáját, másrészt azért, mert így rávilágíthatunk a mű születésének néhány olyan körülményére, mely a kedves Olvasó érdeklődésére is számot tarthat. (Lábbal tiporva egyúttal a posztmodern irodalomelmélet azon tételét is, miszerint a szerző életrajzának a műalkotás erőnei és fogyatkozásai tekintetében nincs relevanciája.)

Nyirő József 1889 július 18-án született, némely szakirodalom szerint a „Székelyudvarhely környéki Székelyzsomborban”. Az udvarhelyiek azonban tudják, hogy városuk környékén hiába keresné Székelyzsombort az idegenből érkezett turista, hiszen az az „ahajt”-on is jóval túl van, valahol a mai Brassó megye északi részén. De nem is ez a lényeg, hiszen Nyirő apja tanító volt, és a tanítósors vajmi ritkán köti szűkebb értelemben vett szülőföldjéhez az embert (a Nyirő-család egyébként rövidesen Székelyudvarhelyre költözött), hanem az, hogy az egykori tanító fiát manapság bármely székelyföldi település szíves-örömmel vallaná a magáénak.

Nyirő József pályája rendkívül színesre sikeredett: volt hittantanár, pap, molnár, újságíró, főszerkesztő, gazdálkodó, sikeres író, parlamenti képviselő, emig-

ráns magyar író, hogy legvégül a spanyol rádió magyar adásának munkatársaként fogja le szemét a halál 1953. október 16-án a madridi rákkórházban.

Ez a pálya nemcsak az egyébként valóban zaklatott, nyughatatlan, társadalmi és politikai kataklizmáktól hemzsegető korszak kézjegyét viseli magán, hanem Nyirő személyiségének markáns jegyeit is. Nyirő – ezt a kortársak vallomásai és saját művei alapján bizton állíthatjuk – inkább a szenvedélyek, semmint a ráció embere volt. A szenvedélyek az átlagnál is jobban befolyásolták úgy a magánéletét, mint írói világát. Szünetekkel szerette szülőföldjét, népét, a világmindenségben kiszolgáltatottan ténfergő Embert és szenvedélyesen szerette a Nőt, akiért a reverendáról is képes volt lemondani. Sírját is egyik szenvedélye ásta meg idő előtt: a

Nyirő József 1889 – 1953

cigaretta. Utolsó napjainak gyötrelmét még volt ereje megörökíteni a *Küzdelem a halállal* c. írásában: a tüdőrák kegyetlenül megkínozta, gyakran támadt az az érzése, hogy szobájából „ellopták a levegőt”, alvásra fekvő helyzetben képtelen volt, ezért előbb ülve próbált aludni, majd amikor ez is lehetetlenné vált, állva, a szoba falának támaszkodva...

Műveiben a nagy érzelmek dominálnak, az elmélyült reflexió nem a kenyerere. Kivételes fogékonyságot tanúsít a komikum és a tragikum iránt, a homo ludens lételeme, a tréfacsinálás, továbbá az ún. „feleselős párbeszédek”, melyek lényege nem annyira a kommunikáció, mint a szellemi párbaj, illetve a határhelyzetekbe sodródott és drámai döntések meghozatalára kényszerült/kényszerített ember sorsának ábrázolása, írásainak meghatározó elemei. Hősei (ha éppen nem egy-

mást ugratják) nem egyszerűen kérdésekkel, hanem általában élet-halál kérdéseivel szembesülnek, döntéseikben mindig leleményességről, furfangról, áldozatkészségről, végső soron: emberi nagyságról tesznek bizonyosságot. Az olvasó háta pedig borzong a gyönyörűségtől (időnként egy-egy katarzisélménnyel is gazdagabb lesz), meg a félelemtől, hogy vajon nem csúszik-e át a tragédia melodramába, a túlhajtott érzelm pedig közönséges giccsbe... Nyirő javára legyen mondva, nagyrészt sikeresen egyensúlyozgat e kényes és veszélyes határvonalon.

Amikor Nyirőben felmerül a gondolat, hogy a kolozsvári *Keleti Újságban* egyfajta irodalmi riportként megjelentetett *Uz Bence-történetek*et regénnyé formálja, Tamási Áron *Ábelje* már elindult máig tartó diadalútjára, s joggal élünk a gyanúperrel, hogy az örök barát és rivális művének sikere nem kis szerepet játszott e döntésben. A mű először 1933-ban jelenik meg Székelyudvarhelyen (Globus Könyvnyomda), a szerző kiadásában, hogy aztán három év múltán a Révai Kiadó híres halinás kötési kiadványaként is napvilágot lásson, nem kevesebb, mint ötvenkilencezer (!) példányban. Ha semmi más információnk nem lenne róla, ez a szám is jól mutatná, hogy igazi könyvsikerről van szó, amely a másfél évtizeddel korábban családjá fenntartása végett még egy lestrapált vízimalommal küszködő szerző anyagi helyzetét is hosszú időre megnyugtatóan rendezte. Főként, hogy meglehetősen rövid idő alatt észt, német, olasz, szlovák és spanyol nyelvre is lefordították.

Az *Uz Bence* megjelenésekor Nyirő már elismert író, nemcsak a *Zord Idők* és a *Napkelet* pályázatainak pályadíjnyertes novellái, hanem az ekkor már megjelent négy kötete (*Jézusfaragó ember* – 1924, *A sibói bölény* – 1929, *Isten igájában* – 1930, *Kopjafák* – 1933) révén is, és javában azon munkálkodnak a tanítványaként is számon tartott Tamásival, hogy megteremtse a „székely irodalmat és művészetet”. Hogy nemcsak ők munkálkodnak ezen, azt jól tanúsítja Nyirőnek a *Keleti Újságban* 1933. október 31-én közzétett írása (*Székely irodalmi és művészeti tájékoztatlanság*), amelyben így fakad ki: „Meg se született a maga valóságában (ti. a székely irodalom és művészet, L. M.), ami pedig megszületett, csak éppen hajaz a székelyre, nem a valódi, hanem valami torz utánzás, legtöbbször erőszakolt, elstilizált, sokszor bántó és nevetséges, nem komoly érték, tehát el fog tűnni.” „Az anekdota irodalom sem székely irodalom” – fejtegeti ugyancsak az említett cikkében.

Az *Uz Bencét* az olvasóközönség lelkesen fogadta, a barátok némelyike (Zágoni István, Tompa László, Reményik Sándor) méltató recenziót is írt róla, de a fajsúlyos kritikusok hallgattak. Jellemző módon Tamási az élete végén írt *Vadrózsa ága* című művében is így emlékezik meg róla: „(...) Ábel pásztorsága után egy esztendővel ő is megírta az *Uz Bence* című könyvet. Könyvének nagy sikere volt, melyet főleg

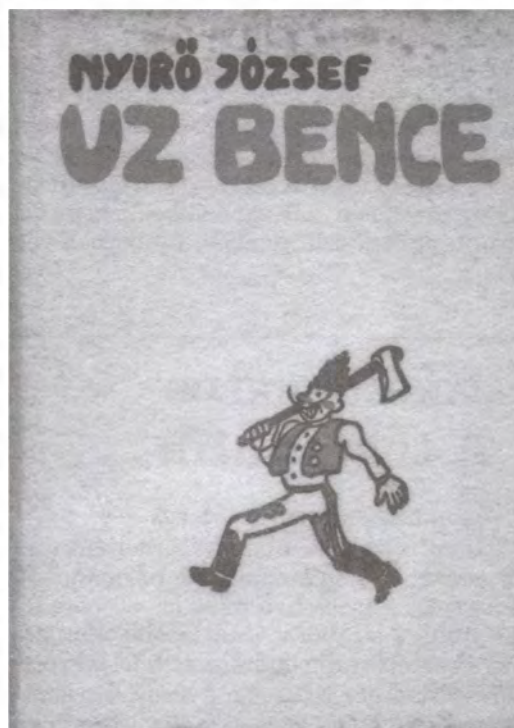

>>>>> folytatás az 12. oldalról

azok az emberek csináltak, akik majdnem urak voltak, s akik a vicces-tréfás megjegyzéseken irodalmi szinten tudtak derülni." Több okát is véljük felfedezni annak, hogy mértékadó kritikusok plajbászt, papirost elvetve miért nem borultak rögvést a szerző nyakába. Ezek közül is első helyen van az, hogy a részletekben előzőleg folyóiratokban, napilapokban megjelenő regények – az írók elszánt utómunkái ellenére – vajmi ritkán kerülnek át a könyv borítója mögé úgy, hogy a fogantatás töredezettsége, az önálló részek csiszolatlanul feledett sarkai valahol folyton-folyvást ki ne ütközzenek. Fokozottan igaz ez az *Uz Bencére*, amely ráadásul nem is regénynek készült, így az utólag kissé hevenyészve ráerőltetett struktúrával (a négy évszak a havason) úgy mutat, mint ahogy a mi Bencénk mutatna öltönyben, csokornyakkendővel. Ezért fordulhat elő például, hogy miután az egyik részben a kis Bencét vér szerinti apja lelki atyjára, a nagy Bencére bízta, az ezt követő részek erről nem látszanak tudomást venni, csak jóval később kapunk egy futó információt arról, hogy az apja már el is vitte stb. Ahhoz pedig, hogy egy regény a ziláltság érzetét keltő pikareszk jelleget elbírja, egy roppant erős, koherens háttérstruktúrára kell a fundamentumot képeznie. Ezzel pedig ebben az esetben híjával vagyunk. Ezen túl, az életmű ismerői jól tudják, hogy Nyíró remek novellista, de a regényírás által megkövetelt szerkesztési precizitást hiába keresnénk amúgy számos írói erényei között. Mindezek sodró erejű, plasztikus nyelvezetének köszönhetően nem tűnnek fel az átlagolvasónak, de nem kerülhetik el a hivatásos olvasó figyelmét.

Azt is gyakran nehezményezte a kritika, hogy Nyíró és a két világháború közötti erdélyi irodalom jelesei közül többen is mintha nem is annyira az erdélyi valóságból merítenének, hanem abból az álvalóságból, amely megfelelt a revízió lázában égő kor olvasóközönsége elvárásainak, szívesen látott és forgalmazott Erdély-képének. (E körül – igaz: már nem az irodalom szintjén – ma is vannak viták...) Jancsó Elemér erről – feddőleg – így ír 1935-ben a *Nyugatban*: „Az erdélyi irodalom éppen a szociális feladatokra ismeréssel válhatik igazi hatóerővé, de ehhez valóságsszemlélés és a romantikamentes erdélyiség szükséges.” Tény, hogy az *Uz Bencében* Nyíró – figyelmen kívül hagyva a fent említett cikkében éppen általa kifogásoltakat – gyakran esik az öncélú „góbéskodás” hibájába, amely így a szándékolttal éppen ellentétes hatást ér el, az azonban merő tévedés, hogy Tamásival együtt egy olyan „irodalmi székelységet” munkáltak volna ki, amelynek fedezete a mű utolsó betűjénél véget ér. Bárki, akinek alkalma nyílik hosszabb időt eltölteni napjainkban egy székelýföldi faluközösségben, meggyőződhet arról, hogy Nyíró és Tamási nem „meg-”, hanem „le-írta” azt, amit a hétköznapi életben, a

környezetében tapasztalt. A humor iránti fogékonyság, a csavaros észjárás és az ebből fakadó beszéd- és gondolkodásmód, amely a hányatott történelmi székelység életében mintegy egzisztenciális szükségszerűségként van jelen, elsősorban nem irodalom, hanem napi valóság. És bizonyításképpen hadd idézzek a kiváló néprajztudós és tanár, Tanczos Vilmos 2009-ben megjelent *Elejtett szavak* c. könyvéből, amelyben az édesapjától (csíkszentkirályi parasztember) hallott történeteket, eszmefuttatásokat teszi közzé, változtatás nélkül: „Hallottam azt es, hogy valamelyik évbe a papilakhoz valami bükkfát hoztak vót, de a lovak az udvarra nem akartak vót bémenni, s akkor a fogatos ott a kapuba kérlelni kezdte szépen a papot, aki oda a lépcső tetejére reve-

rendába ki vót állva: – Tisztelendő úr, az Urísten megfizeti, egy kicsit onnét menjen bé, hogy a lovaknak bár egyet tudjak lekemből nekikárízkodni, met másképpen ezt a fát innét ma nem tudjuk bévinni!” Mi ez, ha nem csiszolatlan Tamási avagy Nyíró, más szóval: az a nyersanyag, amelyet ők tehetségük révén irodalmi szintre emeltek?!

És akkor vegyük szemügyre a regény főhősét és címadóját, *Uz Bencét* is.

Végtere is: miféle szerzet ez a Bence? Hegyekben kóborló számkivetett, akinek a társadalom periferiáján sem sikerült megkapaszkodnia? Vagy a régmúlt tovatűnt isteneinek nyomait titokzatos babonákban megőrző székelý Olümpusz hőroza, aki időnként alászáll az emberek világába, hogy újra és újra megbizonyosodjék a hétköznapi emberi létre való alkalmatlanságáról? Esetleg a „hiányzó láncszem” az ősi vadon természeti törvények uralta vademberei és a némi eufemizmus civilizáltak nevezett társadalom között? A székelý Jeti, akit nyápic turistacsoportok „helyi látványosságnak” tartanak és akként kezelnek (le), nyilván csak addig, míg meg nem győződ-

nek rettentő testi erejéről? Vagy havasi magányában a maga furcsa szokásaival, életszeretével, nagy szívével, a tréfálkozásra való örökös hajlamával, ugyanakkor tragédiákkal lépten-nyomon átítatott életével a székelý sors metaforája? Esetleg egy lépéssel tovább lépve, amiként Csiki László írja róla egy helyütt: szimbóluma valaminek, ami maga is szimbólum?

Bárhogy is van, igen különleges lény, aki megtestesíti és képviseli mindazt, amit az átlagember a székelý talpraesettségről, furfangról, mentalitásról és attitűdről gondol, anélkül persze, hogy ez teljes mértékben lefedné mindazt, amit egy esetleges jellemrajz a székelýségről megállapíthatna. Nyíró gondoskodik is arról, hogy árnyalja a képet, mert igaz ugyan, hogy Bence szinte minden helyzetből kivágja magát, de szorosan az ő története köré épülnek az öreg Üdö Márton, Tibód Feri, Székelý Mócsi, Pottyandi Dávid és a többiek jóval életszagúbb, nem ritkán tragikus történetei, egyrészt mint ellenpontok, másrészt mint a székelý sors kevésbé mesészerű, valódi dimenziói, amelyek azt jelzik, hogy székelý furfang ide vagy oda, az élet buktatói minden korban és mindenkitől megkövetelik az áldozathozatalt. Sokatmondó, hogy az Isten szabad ege alatt magára hagyatott kis közösség Istenen kívül senkiben sem bízhat, és ha a hit a legfontosabb kérdésekben megtartó erőnek bizonyul is, a háttérben az emberi nemtörődömség, rosszindulat bőven szedi áldozatait, melyeknek tragikuma szükségtelenségükben rejlik. Ha *Uz Bence* havasán valaki megbetegedik, vagy önmagától meggyógyul, vagy halálra van ítélve (gyógyszer, orvos közel-távol nincs a láthatáron), ha leég a búzaföld, a falu, csakis az elvándorlás, a meszsi földön való gürcölés segíthet. És bár Bencének megadatik, hogy revansot vegyen az ő helyzetében teljességgel szükségtelen és igazságtalan nyelvvizsgáért, ebben hallgatólagosan az is benne van, hogy több tízezer sorstársának viszont nem. Isten ha segít, nem ebben a dimenzióban segít, az államhatalom pedig kizárólag a számonkérésre, tiltásra, retorzióra van berendezkedve, kötelességeiről nem látszik tudomást venni. Exponensei csupán előjogaikat kívánják gyakorolni, ámde e jellemhibájuk szükségszerűen olyan emberi gyengeségeket takar, amelyeket Bencének nem esik nehezére kihasználni és a maga javára fordítani. A román hatalommal vívott jelképes harcában Bence egyfajta Rózsa Sándorként, Robin Hoodként áll bosszút a népén esett sérelmek miatt. Tőlük eltérően azonban messze túllép a „népi hős”, a „szegények jötevője” zsáner keretein, helye inkább az öntörvényű hēroszok világában keresendő. Merthogy Bence nem csupán ember. Bence valójában a havas, az őstermészet egy megelevenedett darabkája, akiben a jó és a rossz, a könyörületes irgalom és a gyilkolás őstőne, az állatok romlatlansága és a szenvedélyek gyötörte ember aljas tettekre való hajlama egyaránt jelen van. Kivételes emberi nagyságát,

>>>>> folytatás a 14. oldalon

>>>>> folytatás a 13. oldalról

amely a mitológiák hőszainak a soraiba emeli őt, az adja, hogy az erény végül minden esetben győzedelmeskedik az emberi lélek sötét oldala fölött. Talán ez a már-már ijesztő nagyság is az oka annak, hogy nem tudjuk annyira megszeretni és szívünkbe zárni, mint a havas „túloldalán” pásztorkodó Szakállas Ábelt, a zsenge legénykét, aki saját erejéből, saját eszének és leleményességének köszönhetően, bármiféle mitikus háttér és segédlet nélkül járja végig a maga végső igazságig vezető göröngyös útját.

Emitt, Uz Bence és társai egy olyan világban élnek, amelyben az emberek lépteit részben a keresztény hit, részben pedig ősi babonák, hiedelmek kalauzolják, meglepő módon: szerves egységben. Ebben a világban az állatok egyenrangú társai az embernek, s ha megmérettetésre kerülnek, nem ez utóbbiak kerülnek ki győztesen a próbatételből. (Lásd a XII. fejezetet, amelyben Emre Julis életének megmentése végett Bence egyfajta cirkuszi mutatvánnyal próbál pénzt szerezni a városban, amiért kis híján a saját és állatai életével fizet.) A havas messzire kiemelkedik, nemcsak fizikai, de erkölcsi értelemben is abból a térből, amelyben a romlott emberi társadalom napi gondoktól terhes hétköznapjait éli, de ez nem jelenti azt, hogy ne lennének meg a maga precíz törvényei, tabui, amelyeket büntetlenül megsérteni nem lehet. Ezt maga Bence is a bőrén tapasztalhatja, amikor esztelen fapusztítással próbál jövedelemhez jutni. És a csodálatos az egészben nem az, hogy a retorzió késedelem nélkül érkezik, hanem az, hogy Bence rögvést felismeri az ok-okozati összefüggéseket.

Ha valakinek nem sikerült a szívébe zárnia Uz Bencét, annak számos magyarázata lehet, ha azonban igen, annak egyik nyomós oka mindenképp az, hogy Bence életfilozófiája és tettei mindvégig teljes összhangot mutatnak nemcsak egymással, hanem főként az ó- és újszövetségi tanítások legfontosabbikával: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat”. S ha lehet – üzeni Bence számunkra példamutatóan – még jobban.

(Marosi Ildikó írja *Uz Bence esetei* című könyvében, hogy Nyirő Uz Bencéjének modellje valószínűleg a székelvársági Pál Sári Dénes [1882-1962] volt, aki egyfajta ezermesterként a vadőr, utász, útkarbantartó, halász, vadász, madarász, illetve szabómester foglalkozásokban egyaránt otthonosan mozgott, télen-nyáron mezítláb járt, s Varság legnagyobb neveltetőjeként tartották számon. A tévészerkesztő Marosi Péter 2002-ben erről az „oknyomozásról” *Úz Bence nyomában Székelvárságon* címmel televíziós dokumentumfilmet készített.

A műből 1938-ban, Jávör Pállal a főszerepben, játékfilm készült, napjainkban pedig egy hargitafürdői menedékház is őrzi az emlékét.)

BODA EDIT

Metamutáció

Azon a télen nem esett hó. Az ég is elrejtette magát, helye olyan volt, mint valami sötét erdei üreg, nem a magasságot, hanem a mélységet idézte. Az emberek elfelejtették, merre van napkelte és napnyugta, nem is érdekelte már őket.

Egy asszony hónapok óta vajúdott, éppen attól a naptól fogva, amikor a falu sámanja bejelentette: közeleg a nagy ünnep, visszafordul a sötétség órája, nemsokára újra előtűnik a Nap.

Megakadt a lóbuszvirág nyílása, a hintaszékek sem ringtak úgy, mint régen. Az asszony világra kényszerült hozni valakit, akit már gyűlölt fogantatása pillanatától.

– Hamis gyöngyöket felismerő óriáskigó, segítsd világra a magzatot! – imádkozta, énekelte magában.

Aztán az 1612. napon megszületett. Szép volt és egészséges, szőre, akár a fehér taviróza, lába pedig karcsú és hosszú. Fehér tevért szült az asszony, a leggyönyörűbbet.

Az újszülött teve voltát kevesen láthatták. Az egyszerű nép csak azt érezte, hogy valami nincs egészen rendjén. Embernek vélték.

JANCSÓ MIKLÓS

A trambulin

Valamiért nagyon kísért egy régi, jelentéktelen történet. Marosvásárhelyen vendégszerepelt színházunk, mi hárman, ifjú kolozsvári színészek, a rossz idő ellenére kimentünk a strandra. Csupán mi voltunk: a víz a bazinban alig hullámzott, a fel-felerősödő szellő hol erősebben, hol gyengébben simogatta felszínét. És a startkövek felett ott magasodott betonszürkén a trambulin. Lehetett vagy 5 méter magas. Egyikünk hirtelen megszólalt:

– Ki mer leugrani onnan?

Hallgattunk mind a hárman. Majd a legfiatalabb kollégám, anélkül, hogy egy szót szőtt, felmászott a kékszínű vascsövekből összehegesztett fémlétrán a trambulin tetejére. Lenézett. Láttuk, fél.

– Innen sokkal magasabb, mint lentől – kiáltotta.

Kollégám kajánul megszólalt:

– Van két söröd, ha leugrasz.

A trambulinon álló fiatal színész nézte a vizet, majd behunyta a szemét, és hirtelen elhatározással – ugrott. Nagyot csobbant a víz, bugyogott-örvénylett. Majd megjelent a kollégánk feje: boldog-büszkén tempózott a part felé.

– Van két söröm – mondta ragyogó arccal.

Mi hallgattunk. Idősebb társunk hirtelen felállt és besétált a medencébe. Tempózott nyugodtan.

– Lám, én is ugyanoda kerültem, kevesebb csobbanással – humorizált.

En hallgattam. Majd lassan, minden önreklámozást kerülve, mintha csak éppen az építmény iránt érdeklődnék, a trambulinhoz sétáltam, felmentem a lépcsőkön, ki a tetőre.

Félelmes látvány volt onnan fentről a medence: kis téglalap alakú idomná zsugoro-

A fehér teve a csillagokat halomba gyűjtötte, és azokkal játszott, az ég kárpitjára egyetlen hatalmas napot ragasztott, hogy soha többé ne ismerjenek az emberek éjszakát. Az anyaméh után bölcsőnek a mindenséget kapta.

Tevesége ellenére nem sok említésre méltó dolog történt vele, a kisebb eseményeket pedig üldözi az emlékezet, laposra csiszolja, majd megsemmisíti.

Egy verekedés, az maradt meg benne. Erőszakhoz folyamodott, mivel úgy vélte, létében gyalázták meg. Születésének okaira, pontosabban annak nem létező okára célozgatott, apjának kiféleségét firtatták. Egy embert kibelezett. Abban a pillanatban szarv nőtt a homlokára, egyetlen, mint az unikornisnak. Ez lett ifjúságának koronája.

Nem sokkal később szó nélkül belesétált az első égő csipkebokorba. A közönséges szemlélő számára a lángok szélfúttá bokorcsomónak tűntek.

– Jó a szimmetriaérzéke, pontosan a közepében áll – jegyezte meg a juhász, aki éppen arrafelé terelte nyáját.

Patáit összecsapta, akár a hírnökök két cintányért a mennyben vacsora előtt. És elszenesedett, amint az örökkévalóság részévé vált. Ámen.

dott. Szédültem. Megkapaszkodtam a vasorklátba és néztem lefelé. Éreztem, tudtam, hogy le kell ugornom. Most vagy soha.

A két kollégám figyelt: aki leugrott, nyugodtan nézett felfelé. Majd hanyatt vágta magát a nyirkos-hűvös fűben, szétvetette karjait, lábait. Mintha mosolygott volna, úgy tűnt onnan, a félelmetes magasból.

Másik kollégám, aki baromságnak tartott mindenféle strandi ugrabugrálást, felszólt:

– Gyere inkább le, van lépcső, azon is be lehet jönni a vízbe.

Felnéztem a felhős égre, le a bazinba. Közeledett az eső. Lassan hátrálva lemasztam a trambulinról. Majd beugrottam a partról a vízbe.

Sok évtized telt el azóta, mióta három fiatal színész előadás előtt fürdött egyet a marosvásárhelyi strandon. Egyikük, aki leugrott, repatriált. Búcsút mondott időben a „nagy kompromisszumok” rendszerének. A másik itt helyben, átlavírozta ügyesen, élelmesen a pályát – „fenn maradt” – és ez sem kevés egy művészpályán.

En pedig? Eltelt valahogy az életem, anélkül, hogy észrevettem volna, nagy és kis álmok, soha be nem teljesült álmódosítások, félig-meddig nekifutások, megtorpanások váltakozásában. Egyik vasárnap, immár nyugdíjasként, Kolozsvár fedett uszodája mellett sétáltam a feleségemmel. Váratlanul megszólaltam:

– Le kellett volna ugorni, akkor kellett volna leugrani a trambulinról...

– Miféle ugrásról beszélsz? – kérdezte nem annyira mérsékelt érdeklődéssel, hogy nem is láttam értelmét a válaszádnak.

És tovább folytattuk utunkat egymás mellett, némán, békésen, mondhatnám úgy is: immár a beletörődések zökkenőmentes, jól kitaposott, veszélytelen ösvényén.

LÁSZLÓFFY CSABA

Kiűzetés vagy inkább önpusztítás?

„Csak még egy percet, egy napot,
egy évet”
(Shakespeare)

Sárvízbe szédülők,
unják jódogukat
az Édenkert lakói.
Bár lelkizik az Úr, ugat

eleget; küld is rájuk
villámot s viharfelleget. –
„Tűzhelyeteken, hagytam:
süljenek eszmék s egyebek!”

A mindenség homokján
kockázatos ügyek;
ki ruházkodás s lakható
után szimatol és üget,

az csók helyett csupán csömörrel,
dal híján számlákkal üzen.
Az utánpótlás kipipálva,
anyaszív s -méh kihűlt üzem.

Agyukban minden terv halott,
mint szarkofágban múmia
(a férfi rég megtört gerinc;
a nő lángnyelvű fúria).

„Lepárolt cefre! Minek a
múlt?” – fortyog magában a nő –
a férfi /z/úrben tántorog,
s szakállá időnként kinő.

Én és a fúriák

A test tündökléseit földidéző
improvizációk. Vagy csak epe-
ömlésre ingerlő, mindig a végső
vacsorát bezabáló társaság.

Kopár reggelek, asztalterítékek –
s ímhol, étek helyett, a fúriák.
Orrom hortyog kimerítően
ismétlődő álmaimban, mint orgona
fújtatok; csak fiam fortissimo-
köhögése s az elnémult anyai szó.
Lecövekeltem, nincs hova
tovább.

Gyászos évek után
nem újul meg már a világ.

A kétely húrján rég elkoptatott
zenei hangsorok kopognak
(vagy talán csak egy kémény-
seprőruhás szélhámós – rosszabb
nem jöhet, a nyílt terrorélmény
is elmaradt, a demokrácia
diszkrétebben „súg be” vagy provokál;
egy-egy alattomosan kezelt kérvény).

Kutatni: kinek őse vagy atyafia?
Alkalmi álarcos nép, ingyenes
farsangi bohóckodásnak mindig bedől.
A világ pusztulása végleges –
ki képes visszafordítani a
romlás, a kéjes erőszak elől?
(Vakütések, törés, zúzódások közt
mit követhetek még a kezedet
fogva? A kormon, füstön, öldökléseken
élesen átütő márványerezet.)

Belényi Szabolcs István: Portré

Aki egyszer kiment divatból. Ámor

Bizony oktalanság: szerelemre vágyik (!)
kölyöknevetéssel sodródva az ágyig –
mi az, hogy takaró? minek a díszpárna?
Egy avantgárd csók a mellét eltalálja,
szabálytalan ritmus két szabályos
combon,

lapockáján végig, majd a járomcsonton;
lábujjak hegyéig hihetetlen játszma,
mintegy álmovízből – mélyből

kihálássza:
egy törekeny nádszál (?), féltőn,
félve nyúlna
utána, különben könnyen visszahullna –
(el ne tűnjék, jaj, egy képzelt
vízözönben!)

„Szabadversbe” kezd hát –
szembogara könnyben –;
rejtőzködjék, balgán, más, aki a régi
mesterek szonettbe zárt titkait védi.

Az ő sejtjeiben kibogozhatatlan
csomók; selyembilincs, alvilági napban
fémesen feszülő, görcsös, láthatatlan
izomrostkötél – s lent: feneketlen katlan.
Közben jönnek-mennek, úrból

a közértbe,
gátlástalan göggel, a képernyőfényre
reklám-geztusokkal és perverz
vigyorral

reagáló csűrhe – „Imádlak!”
vagy bordal
sehol ezeknél már (mint
valami szekta!) –
Oktalanság lenne bár egy pisla gyertya-
világánál lesni (vagy mégse?) s kívánni,
hogy a természetes öl, ölelés, bármi
póztalanul, rángás nélkül visszatérjen.

(Mint a kis idétlen szeplős* idejében.)

*Ámor

Internetes üzenetek

„nem találok szavakat magamra”
József Attila

A vers mint démon szörnyeteg
vagy szívdafoad-átok
– mit testálok ma rátok?
(bezsongni késő már
halotti bűz) –
egy kackiás mókusfarok
hiába derülátó
(vagy csak a hús: a hús
lágýéken lógó dákö)

„magamat szeretem
s nyalom csak!” –
Balassi-nótának is avult
monoton
egy ifjú poéta csüing (roskadt
báb) világirodalmi
szögesdrótokon

bevértzett
vagy csak bevégtzett
talány
mielőtt elkezdődött volna
egyáltalán

a „tokba-bújt”
kőkőkorszakbeli példány
fülén-farkán koton

(kizárt dolog hogy velem ez rokon).

A halálugrás-mítosz

Gyönyör-fejese esztelen! –
emlékhalacsákak teste lenn
száll, lubickolva, fesztelen.

Tánc ez, vagy rémület csupán
csapkodó szélvihar után?
(Halott fürj úszik el sután.)

Sípol a tüdő s hasogat
a sípcsontvelő – („ne sokat!
még nem te vagy az áldozat”).

Ha összekoccan a foga:
lúdbörözve (bár van oka)
meg ne nevezze, jaj, soha!

(2009-2011)

LÁNG ORSOLYA

Köztes lét

Farkas Wellmann Éva új kötetéről csupa méltató kritikákat olvasni. Nem szándékom ugyanazokat másképp leírni, úgyhogy teszek egy vargabetűt. Hogy *Az itt az ottal* már nem azt a szókimondó és lendületes versbeszédet alkalmazza, mint az *Itten ma donna választ*, ez kétségtelen. Letisztultabb, tartalom és forma szintjén egyaránt. De hogy megállapodás volna, a megtalált hang, annak ellentmond az a nyugtalanság, amely a megtévesztő klasszikus szerkezet hátterében levegő után kapkod, tépelődik, nyugalmat erőltet magára, és dönteni képtelen: itt vagy ott.

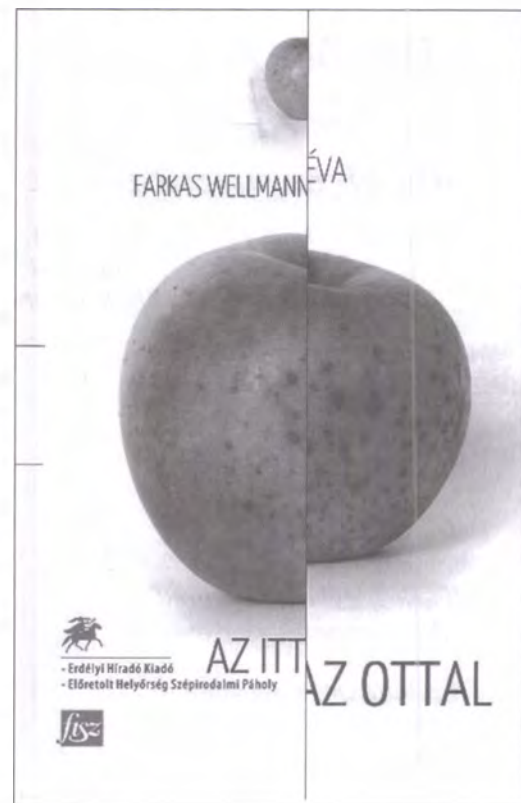
A négy ciklus négy támpillérként tartja a kötetet. A prológos helyét elfoglaló vers (*Magát egykor*) kijelöli a retrospektív álláspont helyét, amely a versek többségét meghatározza, és megadja a kötetet átszövő rezignáltan keserű hangot. A lemondás hangja ez, a helykeresésben megfáradt ember igényének megfogalmazása a póre kitárukozást és az önáltatás nélküli vallomást lehetővé tevő megállapodásra. A vers leválik a költőről (mint ruha másról a boldog szerelemben), az önelemzés eszközévé válik, mint az elkövetkezőkben is oly sokszor. Mert „Most ő csak ő, a vers csak vers – s a távlat: véglegesebben nincs itt, mint ki elment.” A négy ciklus egyébként nem határolódik el élesen egymástól (talán az utolsó képez kivételt, az eltávolodás mellett döntő, a kötet címét is kölcsönző hommage), szinte esetleges a határ, ahol egyikük véget ér, másikuk új lélegzetet vesz. Mind a négy rész vegyes, és egyformán fogja át a technika vívmányait szervesen magába olvasztó szövegeket, valamint a történelmi, irodalmi áthallásokat. A darabok rekonstrukciós szándéka szembeötlő, a múltat belakó személyek és helyek átjárnak egyikből a másikba: a lírai én általuk és értük szól. A múlt kódéba süppedő alakok pantoimikuma, letűnt idők, lezárt korszakok leltárán végigvonultatott tekintet. Az emlékezet tökéletlenségével számoló „kiszólások”, mint a „nem emlékszik egyébre... legfennebb tudta”, „nem emlékszem”, „nem jut eszembe”, a sokszor használt „tán”, „talán” arra utalnak, hogy a versek nem az emlékek vagy álmok inspiratív forrásából táplálkoznak, hanem az emlékezés sokszor megerősítő önreflexiójából. Ez az ízig-vérig költészet olyan sűrű, hogy már-már prózáért kiált: átfogó erejű kísérlet egy kör gyűrűinek kiterjesztésére, kiterjesztésére.

Az itt az ottal versei nem mondogatni valók, nem másznak rigmusként a fülbe, noha kötött formájukban a zene kétségtelenül ott lüktet. A *Valami ég e versen át*, a *Sohasem rád találni* könnyedsége ritka pillanatok a kötet történetében. Mint a bluesban, a fájdalom és a szomorúság a repetitív ritmusban szublimálódik, a könnyedség látszatát keltve. A

költőnek rutinból nyert ügye van, mint a *solitairben* (*Szerencsejáték, túl a nyáron*), mert birtokában van mestersége csínjainak. „Csak szó a vers”, mondja a *Valami ég e versen át*. Am ehhez az ars poeticához következtelenül tartja magát a többi, és aránytalanul viszonyul a sokrétű mondanivaló, amely ott tolong a sorok mögött, tobzódik a sorokban, mintha a szántást és a vetést nem ugyanaz az ember végezné, sőt, minthogyha egymás ellen dolgoznának. Néhol több a mag, mint a barázda, másutt a barázdák keverik el mélyükre az elhintett magokat. A *Példamondatok* bravúrja például teljességgel beleillik a szavakkal való, tét nélküli játék koncepciójába. A talált tárgy megtisztításának gyakorlatával a nyelvkönyvek sablonos példáiak egymásutánjából egy létösszegző költemény kerekedik ki. Egy, az esetlegesség látszatát keltő, nagyon is tudatos kompozíció. Egyszerűségének tökéletes ellenpontja a *damaszkuszi visszaút balladája*, amely mintha egy más szabályokon nyugvó nyelven szólalna meg, az anakronisztikus igeidők kizökkentik az olvasót Saul történetének aktualizálásából, nem tud tanúja lenni az átváltozásnak, a csodának, mert ott van a nyelv, amely ezúttal nem a *Biblia* közérthetően poétikus nyelve, hanem a poétika hozzáférhetetlen, imitációt és invenciót keverő kódja. A mondatszerkesztés kimódoltsága az első olvasás számára elzárva tartja az összefüggést, a gyakori soráthajlás, az idegenül ható szószerkezetek, a gyakran csupán a rím kedvéért használt töltelék- és toldalékszavak elrejtik a vers tulajdonképpeni lényegét. Ez az akadály az olvasók preszelektíciójaként is értelmezhető, de ezen túlmenően sokszor az ok és a tárgy átlátásának rovására áll. És ez nem csak ebben a versben van így.

A *kéz a kamerát* a kötet közepén foglal helyet, ahol szinte észrevétlenül húzódik meg a maga két szakaszával. A legrövidebb mind között (a *Barlangfestmény* két szakaszos még rajta kívül, de szótagszáma is több, határfoka pedig fele ekkora). Ez a kis pillanatkép az emberi életről egy hasonlatba kódolt remekmű. „Mint elítélt, ki csak vaktában ébred, / börtönre börtönt cserél (átvezetvén / őre szolgálat-arca ég), s ha léphet, / nem szökni fog. Innen vagy túl az eszmén: / / hogy így esett, még kér, ölel vagy ásít, / és biztos mozdulattal nyúl a karja, / hogy el nem ér a megaláztatásig, / míg a kéz a kamerát eltakarja.” A József Attila-i hasonlatot idézi („mint gyermek, aki...”), és nem válik hozzá méltatlanná. Egyenes vonalú, egyenletes mozgással halad célja felé, hogy megragadja és visszaadja egy állapot (amely kiterjesztve már egy életérzés) lényegét az összefüggés erejével. A költészet a kötetnek ezen a pontján nyer önigazolást. Teremt.

De az itt és az ott között örlődő individuum elveszti önmagát, hatalmát az irányok fölött, és tovább keresi az önkifejezés legadekvátabb formáját. Megnyerő, amikor a szellem kaján szúrásaival sze-

lepesíti a szigorú formát: „S mit majd szemétre vagy szemedre vetnék” (10.), „Más keresőprogram tudja majd, / a problémámra mint találok írt” (18.), „Míg eszemet s e sort nem veszem el” (36.), „S hogy ennél fogva kellett meghalnia, / nem oly szempont, mely minket érdekelhet” (38.), „Értettem volna mást vagy bárha máshoz!” (41.), „míg én az űrlapot, / egy hivatalnok időmet tölti épp” (42.). És még sorolhatnám e bizarr, angol-ízű humor ékes megnyilvánulásait. Mintha minden kétértelmű szónak a másodlagos jelentését használná (pl. a „voltunk” nem a közös múltidőt, hanem esetleg egy külön-külön lét közösségét jelenti), teszi megvívandó harccá a szövegek megközelítését. A Magyarósi Szőke József emlékével való párbeszéd a XIX. század irodalmi nyelvén patinájával alkotja a kötet utolsó részét. Az *ott* ezúttal konkrét értelmet nyer, az elvágódás megközelíthetetlen helyét jelöli, a túlvilágra költözött, szövegben továbbélő élet terét. A *rend köröttem réges rég a rendszer*, alapítja meg *Az itt az ottal* második sora. A társadalmi rendszerek és az érzelmek kaotikusságát a szavak rendszerezése, rendje kívánja kompenzálni, felülírni. „Nem az vagyok, kinek e földre jöttem” (47.), szól a beszélő. Ki ő? És miért nincs helye köztünk, azok közt, akik itt vagyunk?

„Nincs jelentés, csak jelzés”, így az *Epilógus*. Következtetés ez, a megelőző felszólításból fakad: „Ne ird a szót. Engedd, hogy véget érjen / hallgatásban” (50.). A jelentés csak másodlagos, a jelekből következik. A kötet, íme, megvédené önmagát, még ha támadná is.

Farkas Wellmann Éva: *Az itt az ottal*. Erdélyi Híradó Kiadó – Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholy – Fialat Írók Szövetsége, Kolozsvár–Budapest, 2011.

SZÁNTAI JÁNOS

Egy ügynök karácsonya

KINEMATOGRAF

2008-ban, a 39. Magyar Filmszemle díjátadó gáláján Klaus Eder, a játékfilmes zsűri és a FIPRESCI (Filmkritikusok Nemzetközi Szövetsége) elnöke kijelentette, hogy a magyarok nem értenek a műfajfilmhez, ezért nem kellene ilyeneket csinálniuk. Csináljanak inkább olyan filmeket, mint Tarr Béla. Sokakat bántott ez a kijelentés annak idején. És nemcsak az alkotói hübrisz volt az ok. A vígjáték például műfajfilm. A magyar vígjáték egészen kiváló, annak ellenére, hogy a II. világháborút követően csökken az évente elkészített darabok száma. Az is igaz, hogy jó thriller, krimi, ne adj' isten horrorfilm kevés akadt, akad a magyar film házatáján. Sokan Gigor Attila *A nyomozó* című sajtóságs, formabontó krimijét idézgetik az utóbbi években, mint a magyar műfajfilm széles rétegeknek szóló, ugyanakkor magas szinten megvalósított darabját. De hát egy játékos még nem csapat, ha úgy tesszük. Olyan ez a témakör, mint a magyar narancs: kicsit sárga, kicsit savanyú, de a miénk. Persze lehet hivatkozni különböző iskolákra, pénztelenségre, szerzői habitusra, ahogy tetszik. Ám az időnként a szakmai és mozilátogató (filmletöltő) köztudatba szinte be-robbanó alkotások azt bizonyítják, hogy ha más nem is, az Eder úr által kimondott szabály erősödik, az egyre több kivétel folyamánként. Ilyen kivétel Bergendy Péter *A vizsga* című filmje is.

Bergendy Péterről tudni kell, hogy a pszichológia, a filmes és sci-fi lapszerkesztés, majd a reklámfilmek világából érkezett a magyar filmgyártás arénájába. Filmrendezőként eddig egy nagyjátékfilmet jegyzett, a 2004-es *Állítsátok meg Terézanyut!*, amely természetesen műfajfilm, afféle romantikus vígjáték. Hét évnyi szünet után pedig előállt egy komoly filmmel. A film címe *A vizsga*, és a témája valóban véresen komoly: az 1956-os „ellenforradalmat” követő Kádár-rendszer ügynökeinek élete, sorsa, tündöklése, bukása. A történet röviden a következő: 1957-ben az állambiztonsági gépezet arra a döntésre jut, hogy a közelmúlt eseményeire való tekintettel felül kell vizsgálnia dolgozóinak hűségét. Az egész akció természetesen szigorúan titkos. Ez a vizsga egyébként az egyetlen olyan történetem, ami Bergendy filmjében valós, történelmi alapokon nyugszik. A rendező hátat fordít az '56-os tárgyú filmes hagyományoknak. Nem érdekli a valóság (meggyőződésem, hogy ezek a vizsgák annak idején nem ilyenek voltak), sem a korabeli magyar társadalom és hatalom viszonya. Annál inkább

érdekli a dramaturgia és a műfaj: lehetőleg hibátlan ügynökthrillert készíteni.

Ha egymondatos szinopszist kellene megfogalmaznom *A vizsga* kapcsán, ez lenne az: az abnormális rendszerekben az abnormális a normális, és a normális az abnormális. Bergendy noir-elemekkel megtűzdelt ügynökthrillerében nincsenek pozitív figurák. Van egy nagyreményű szigorúan titkos ügynök, Jung András (Nagy Zsolt alakítja), van egy élő ÁVO-legenda, Markó Pál (Kulka János), van egy Gáti Éva nevű állítólagos szabadságharcos (Hámori Gabriella), van egy látszólag talpnyaló vizsgabiztos, Kulcsár Emil (Scherer Péter), meg egy rakás bőrkabátos csicska (többek között Dimény Áron, a Kolozsvári Állami Magyar Színház színésze). A furmányos szövetű kamaradráma azonban a négy főszereplő közti téridőben bontakozik ki, ráadásul karácsony szent napján. A rendelkezésre álló 90 pernyi filmidő alatt (pontos hollywoodi szabványidő ez) minden kiderül, a hagyományosnak számító thrillerdramaturgia szabályai szerint. Markó Pál Rácegrespusztán talál

ból pozitív hős. Bergendy és csapata több alkalommal is finoman jelzi, hogy ennek a rendszerkiszolgáló lénynek azért vannak még emberi érzelmei. És természetesen ő az, aki a film végén elbukik. Az abnormális rendszerekben a normális az abnormális. Nincs helye a közösből.

Bergendy Péternek igen jó műfajfilmet sikerült készítenie az '56-os forradalom környékének egyik kis világáról. Persze vannak apró hibák, amiket épp a műfajfilmek nem szoktak elkövetni. Egy esti, üres lépcsőházban süketnek kell lennie egy titkos ügynöknek, hogy ne hallja a lerohanó akárki lépteinek csattogását. (A néző hallja, az ügynök nem.) A téli verőfényben csillogó havas Duna-parton vaknak kell lennie egy titkos ügynöknek, hogy ne lássa a közeli fa mögül kukucsáló megfigyelőket. És időnként baj van a párhuzamos vágások alatt telő időkkkel is: Jungnak már rég B pontba kellett volna érnie A pontból, de hát nem szabad neki, mert a dramaturgia ezt követeli meg. Viszont az élmény, a szórakozás bőven kárpótol minden apró bakiért.

Amit talán még fontos megemlíteni: vannak olyan történetek, amiket, úgymond, csak és kizárólag komoly, társadalmilag élesre töltött apparátussal lehet megfilmesíteni. Ilyen például a holokauszt. Roberto Benigni *Az élet szép* című filmje igen komoly vitákat generált annak idején. Egy ilyen témát nem lehet, nem szabad vígjátéki eszközökkel feldolgozni, mondták a bírálók. Pedig Benigni már bizonyított: lehet is, szabad is. És nem lett belőle bagatell, sem szentséggyalázás. Az '56-os forradalom ugyanilyen téma a magyar filmvilágban. Nemigen mernek ve-

Dimény Áron, Kulka János és Elek Ferenc *A vizsgában*

rá a kis árva Junga, apja helyett apjaként neveli, legjobb tehetsége szerint. Ez persze nem akadályozza meg az apát abban, hogy a vizsga során lehallgassa „fiacskáját” – mit tehetne, ha ilyen a rendszer. Nevelése olyannyira sikeres, hogy a film végén a fogadott fiú saját kezűleg buktatja le az apát. A szolgálat mindenek előtt. A szerelmes hölgyről kiderül, hogy nem szabadságharcos, hanem ÁVO-s hadnagy, a pitiző vizsgabiztosról pedig, hogy Markó pozíciójára pályázik, és persze meg is kapja azt. A thriller, és egyáltalán, a műfajfilm egyik alapszabálya ugyanakkor az, hogy kell lennie legalább egy figurának a filmben, akivel a néző, úgymond, azonosulhat. A sok erkölcstelen karakter közül tehát ki kellett választani azt, aki egy fokkal jobb, mint a többi. Így lesz a film legbrutálisabb figurájából, Markó Pál alezredes-

le ujját húzni. És ha mégis – ritka kivételként eltekintve (például Papp Gábor Zsigmond *Az ügynök élete* című alkotása) – akkor általában félresikerülnek, mint például a Kardos Gábor és Szabó Illés rendezte *Telitalálat*. Bergendy Péter sikeresen elkerülte a téma csapdait, következetesen kivitelezte a műfajfilm koncepciót, és nem gyalázta meg az '56-os forradalom emlékét. És Klaus Eder úrnak is tett egy szívességet.

A vizsga, színes, magyar film, 2010, 90 perc. **Rendező:** Bergendy Péter. **Forgatókönyvíró:** Köbli Norbert. **Operatőr:** Tóth Zsolt. **Vágó:** Király István. **Zeneszerző:** Parádi Gergely. **Producer:** Bodzsár István. **Szereplők:** Kulka János, Nagy Zsolt, Hámori Gabriella, Dimény Áron, Scherer Péter, Haumann Péter, Elek Ferenc.

BAKK ÁGNES

Peer Gynt összes

A temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház a budapesti Horváth Csaba társulatával koprodukcióban színre vitte a *Peer Gynt* című Ibsen-művet. A norvég színműírónak romantikus, saját korában el nem ismert alkotói szerep jutott: bár hazájában sokáig dolgozott színházaknál, nem tudott megélni munkájából. Végül harmchat éves korában elnyert egy állami ösztöndíjat, külföldre ment, és a további 27 év alatt mindössze kétszer látogatta meg hazáját. Természetesen a *szervő halott*, de azért sorsáról érdemes említést tenni, hiszen Peer Gynt sem saját falujában vált sikeres üzletemberré.

Talán mint a fentebbi *szervő* és hőse közötti párhuzam, olyan véletlenszerűnek tekinthető Horváth Csaba rendezése is: Peer Gynt összes kalandja látható a színpadon, a jelentések között viszont nem érzékelhető a súlyozás.

Ibsen *Peer Gynt* című művét nevezhetjük akár a norvég *Az ember tragédiája*-nak. Peer Gynt is újabb meg újabb szintet és szintet teljesít, míg visszatér az origóhoz, saját szülőfalujába. A budapesti Fortedanse társulattal koprodukcióban készült temesvári előadás is egy színes, fiatalabb korosztály számára készültnek tűnő, mesevideójátékos képpel indít. Nagy zöld mező, egy út – kis idill. Ebben a képben kezd el, szó szerint, mozogni Peer Gynt (Balázs Attila) és édesanyja. Az első pillanattól felismerhető a rendező minden előadásában visszatérő mozgásmotívumok sorozata. Sajátos fizikai színház jellegű előadásaira a beszéd, valamint a mozgás egybeolvadása jellemző. Így alakult ki az utóbbi években egy új és jellegzetes Horváth Csaba-féle nyelvezet, amelyet hűséges nézői könnyedén megfigyelenek: a sokszereplős összehangolt mozgásmotívumok, a párbeszédek „megszakító” gesztussorozat mind önálló lingvisztikai jelként olvasható.

Peer folyamatos álmodozásának, álomvilágának kísérője ez az absztrakt mozgás. Édesanyja a legszebb mesékkel szötte át Peer gyermekkorát, aki ezekből főképp a nagyravágyás és a fantázia-dús hazudozás különböző technikáit sajátította el. Peer a valóság és a mese között nem találta meg a határt, számára sokszor összefolyik a realitás és a fikció. Életét ezek szerint alakítja, míg el nem éri mesés módon a mesebeli gazdagságot, amelyhez viszont már minden áron ragaszkodik. Balázs Attila alakításában Peer próbál minden helyzettel megbirkózni: időnként egy túlérett kamaszt alakít, máskor mintha egy vaksi jós (sic!) bőrébe bújna, de leginkább az egoista és opportunista főhős állandó arcait mutatja – hihetően. Alakítása viszont fészkelődésre készítet: nem lehet tudni Peerről, hogy ki is ő. Nem a szeszélyességének valószínűsége kétséges, hanem inkább az, hogy a főszereplőt alakító Balázs Attila elvesztett a Peerhez vezető kalandok útvesztőjében.

Peer Gynt mögött két erős nő árnya áll: anyja és Solveignek, a nagy szerelmének segítő szelleme segít neki szinte mindenkit túlélni. Talán az erős férfiakról szóló allegória-szál is feltűnik egy kis ideig: sokak mögött egy erős, sokat eltűrő feleség vagy anya áll, akinek a támogató ereje nélkül (a nőket mint háttérbe vonuló irányítókat kezelő olvasatokra utalván) a főhős összeomlana. Az anyát megtestesítő Zarnóczai Gizella érces hangjával érezte karakterének erejét, eközben Simkó Katalin, Solveig elején kissé félszeg, de később határozottságát mutatja meg. Nem látható benne semmi gyengeség, de eltökéltség annál inkább. Peer motivációi között viszont megtalálható a pénz és a hatalom, valamint a földi dolgokhoz való ragaszkodás is. Ezek megtapasztalásához számos út és kaland vezetett, amelyeket Horváth Csaba következetesen bemutat. A következetes-ségen túl néha szájbarágó pontossággal láttatja a közönséggel a történeteket. A szöveg megvágásának hiánya azonban nem követi a közönség immár átalakult előadásnézési elvárásait: a túlzottan kifejtett cselekményfonál már nem szolgál tanulságként, hanem inkább csak untat-

Jelenet az előadásból

ja a nézőt. Peer Gynt összes kalandjának megtekintése pedig inkább a túltelítettség érzését kelti. Megszoktuk a rövid összefoglalókat és az utalásokat. A nézői látásmód viszont más irányban is változott: a teljességgel kifejtett szituációkat kísérő mozgások összeolvadnak a beszédrel, a nézői szem nem kételkedve mered a színpadra, hanem a szöveggel egyenrangúként kezeli a mozgássorokat.

A temesvári színészek mozgástechnikájának fejlettsége tökéletesen alkalmasnak bizonyult a Horváth Csaba-féle nyelvezet interpretálásához. Viszont az előadás nagy kérdése abban rejlik, hogy ez a sajátos nyelvezet megmarad-e a sajátos interpretálási kísérlet szintjén vagy egy önálló üzenetként tud-e funkcionálni. Ez a teljességre való törekvés nem enged felszínre jutni semmilyen sajátos üzenetet, hanem egy didaktikusságában következetes szövegrendező relációnak adja ta-

THEÁTRUM

nújelét. Míg az első felvonást ritmikusan tagolják a jelenetek, a második felvonás sokkal inkább összefolyik. Az első felvonás kisebb földrajzi koordináták között zajló cselekménye sokkal tagoltabb, mint a második felvonásé, amelyben már-már szürreális obszkurításba hajlott a Peer Gynt-kalandok bemutatása. A szöveg vágtatlansága a színészeknek is sokszor nagy kihívást jelentett, mintha többször eltévedtek volna a szöveglánc fonalában.

Nem a karakterek megformáltsága, hanem egy-egy jelenet kidolgozottsága jellemző az előadásra. A főszereplő kalandjai közül kiemelkedik például az elrabolt menyasszonnyal lejtett násztánc absztrakt mozgássorozata: itt Tasnádi-Sáhy Noémi a szőke akaratos menyasszony alakjának kölcsönöz emelkedettséget, amelyet azonnal le is rombol. De a temetési jelenet grotesksége vagy Peernek Görbével való találkozása is egy-egy megragadó pontja az előadásnak. Bár Vati Tamás mellékszerepekben tűnik fel, erős jelenléte hangsúlyozottá teszi a főszereplővel történt találkozásait.

Peer Gynt mesevilágának gazdagságát Milorad Krstić díszlettervező nem a csodák plasztikus megjelenítésével mutatta meg, hanem játékos, jelszerű tárgyak használatával. Az általa megtervezett tárgyak egyszerűségükben sokféleképpen kihasználhatóak, ugyanakkor emiatt akár szakrális jellegű alkotóelemmé is válnak. Benedek Mari jelmezei viszont humoros adalékot szolgáltatottak egy-egy karakter figurájához: Dovre papák színes öltöze nemcsak vicces, hanem egy másik világ gondolkozási világát is tükrözik.

Az előadásra jellemző a sokszínűség. Ebben rajzolódik ki Peer egója, de ugyanakkor el is vesztődik. Szinte egy lexikonnyi anyag vonatkozik arra, hogy a főszereplő miért vált magányos, álmodat üldöző alakká, miközben szeretetre éhez, de az igazi szeretettől elmenekül. Az előadás univerzalitásával elkápráztathatna, sajátos mozgásnyelve is lebilincselő, viszont Peer újabb és újabb kalandjai már inkább csak fárasztják a nézőt.

Temesvári Csiky Gergely Színház – FORTE TÁRSULAT. Henrik Ibsen: **Peer Gynt**. Szereplők: Balázs Attila, Krisztik Csaba, Zarnóczai Gizella, Simkó Katalin, Borbély B. Emília, Magyarai Etelka, Éder Enikő, Tasnádi-Sáhy Noémi, Tar Mónika, Andrassy Máté, Aszalos Géza, Fehér László, Nagy Norbert, Kiss Attila, Vati Tamás. **Koreográfus-rendező:** Horváth Csaba. **Jelmeztervező:** Benedek Mari. **Díszlettervező:** Milorad Krstić. **Világítástervező:** Payer Ferenc. **Zeneszerző:** Szelevényi Ákos, Cári Tibor. **Koreográfus-asszisztens:** Baczó Tünde. **Rendezőasszisztens:** Gyulay Eszter. **A tervező asszisztense:** Albert Alpár, Gyenis Erzsébet.

KÓDEX –

[...] Hogy a bevándorló háttérrel rendelkező szerzők nagy része egzisztenciájukat mind íróként, mind pedig magánszemélyként az „ajtóközöbön állás” metaforájával írja körül, a „kettős hovatarozást” pedig inkább számkivettségként éli meg, valószínűleg az osztrák valóság paradoxonjaival is magyarázható – így Kogoj: Míg a „bevándorlók művészi-kulturális produkciói” egyértelműen helyet biztosítanak a művészek számára a kultúra területén, addig az egyre kirekesztőbbé váló politikai retorika ugyanezen művészeket mint bevándorló idegeneket kizárja az osztrák társadalomból. Azok tehát, akik a migráns írók műveit tisztán esztétikai mércével kívánják megítélni, figyelmen kívül hagyva azok egyéni (származás, migráns lét) és társadalmi (diszkrimináció) vonatkozásait, éppen azokról a hatalmi viszonyokról feledkeznek meg, amelyek a művek létrejöttének alapvető feltételei voltak. A szövegek mélyrétegeibe ugyanis beleíródik a fennálló renddel szembeni ellenállás politikai aktusa: „E szerzők közös tapasztalata, hogy a hatalom margóján élnek, idegenek, mert más szemmel néznek rájuk. Ebből a tapasztalatból, ha nem is mindig, de gyakran születik egy, az uralkodó kultúrával és politikával szembeni kritikus hozzáállás. A saját marginális lét élménye – a legjobb esetben – a kirekesztés, az igazságtalanság, valamint a hatalom és az erőszak gyakorlásának mindenfajta formája iránt érzékennyé tesz. Ez az, ami ezt az irodalmat politikailag érdekessé, esztétikailag pedig innovatívvá teszi.”

Végül a postcolonial studies tudományos modelljére és terminológiájára támaszkodó interkulturalitás-elméletek tették lehetővé a bevándorlók irodalmának újradefiniálását és értelmezési kereteinek kibővítését. Ma az „interkulturális”/ „transzkulturális” irodalom, valamint az „új világirodalom” kifejezései nemcsak az irodalomtudományokkal foglalkozók, hanem migráns háttérű szerzők körében is elfogadott terminusnak számítanak: „Az »interkulturális irodalom« ledönti az irodalom nemzeti, nyelvi és regionális korlátait és olyan egyedi (az irodalom kategóriáján belüli) elemeket vizsgál, amelyek ezt az irodalmat a nem-migránsok által írt irodalomtól megkülönböztetik. Az interkulturális irodalomban, amely megkonstruálja és esztétikai formába önti az idegent, avagy jobban mondva az új hazát, »az új világirodalom csírái« lelhetők fel.” Az említett kifejezések előnye, hogy a migráció sokféle formájának (rendszerek, korok, kultúrák, vallások és kontinensek közötti vándorlás) utat nyitna, és hogy a centrum/periféria, illetve a többség/kisebbség dichotómiáját kijátszva a bevándorló szerzők újrapozicionálását is lehetővé teszik. A transzkulturális irodalom különböző hibrid formát hoz létre, megkérdőjelezi a monolingvális nemzeti kultúráról alkotott eddigi elképzeléseket és a monokulturális rend hatalmi viszonyait. [...]

Nagy Hajnalka: Az irodalom senkiföldjén. Forrás, 2012. október

– INDEX

Dicső múlt – avagy „nálunk nem terem babér”?

Közhelyszámba menő megállapítás, miszerint a komolyzene iránti általános érdeklődés lanyhulása a hangversenytermek kiüresedéséhez vezet. Ennek ellensúlyozására ma már mindenféle praktikák, trükkök, marketingfogások léteznek, melyekkel a művelődési intézmények vezetői, menedzserei, több-kevesebb sikerrel ugyan, de igyekeznek megállítani, netán visszafordítani a nem kívánatos, negatív jelenséget. Most mégsem erre a kérdéskörre kívánunk reflektálni, hanem sokkal inkább azt keressük: mi lehet az oka annak, hogy a többszöri biztató újrakezdés ellenére is – minduntalan elakad, megreked fejlődésében vagy csupáncsak gyenge „termést” hoz a gondosan elvetett mag, egy olyan gazdag zenei múlttal büszkélkedő város esetében, mint Nagyvárád.

Azzal, hogy a művészetpártolásáról elhíresült váradi püspök, báró Patachich Ádám egy fiatal zeneszerzőt bízott meg egykoron a zenei élet megszervezésével és a püspöki zenekar irányításával, bekapcsolta a török hódoltság alól nemrég felszabadult Váradot a 18. századvégi bécsi klasszicizmus zenei áramába. Ez a fiatal zeneszerző ugyanis Michael Haydn, Joseph Haydn testvéröccse volt, akit néhány éven belül Karl Ditters von Dittersdorf követett a püspöki zenekar élén.

Ilyen előzmények után is több mint száz évet kellett várni „az első filharmoniai hangverseny” megrendezésére, amelyre Nagyvárádon a kiegyezés után mintegy két évtizeddel, 1888. január 5-én kerülhetett sor. A helyi sajtóban megjelent hangverseny-beszámolóból ugyanakkor képet alkothatunk a zenei közizlés akkori állapotáról: „Általánosan elterjedt vélemény volt már Nagyvárádon, hogy itt gyarló zene viszonyainkon segíteni határos a lehetetlenséggel. Évek óta alig volt alkalom, melyen a zene Muzsájának áldozhattak volna, s ha néha kínálkozott volna is egy-egy hangverseny élvezete, megtört a rendezők igyekezete a publikum közönyösségén, a mely mintegy irtózni látszott a hangversenyek teremtől. Hiába volt minden rábeszélés, kárba vesztett minden igyekezet, bármennyire hangoztatták a lapok a hangverseny érdekében reclamáikat, lett legyen a hangversenyzők neve széles e világon ünnepeve, – nálunk nem termett számukra babér, itt már meggyökeresedve volt az az (sic!) nézet, hogy »ugy sem lesz publikum, minek menjek én?»

Szőrnyű vád egy városra, hogy nincs zene intelligens publikuma, de e vádra érettnék látszottunk.”¹

„Kétszer nem léphetünk ugyanabba a folyóba” – tartja a héraleitoszi bölcsesség. Az újrakezdések tekintetében mégis úgy tűnhet, hogy százhusz év elteltével a történet önmagát ismétli: az 1949-ben újrászervezett Nagyváradi Állami Filharmonia hat évtizedes működése ismeretében és egy igen tartalmas koncertévad lezárását követően így nyilatkozik a több mint negyven év után nyugdíjba vonuló művészeti titkár, Sándor Dénes: „Nagyon szégyellem magam: annak ellenére, hogy olyan szolistákat és karmestereket hívtunk meg, akik máshol megtöltik a hangversenytermeket, itt maximum háromnegyed ház mutatott érdeklődést irántuk. Noha három felsőfokú zenei intézmény működik Váradon, ez a koncertek látogatottságán nem mutatkozik meg. Így például a Bogányi testvérek marosvásárhelyi fellépése előtt már egy héttel nem lehetett jegyet kapni, nálunk pedig nem telt meg a koncerterem. (...) Noha mi műsorainkat gondosan kiválasztjuk, és európai híru vendégművészeket és karmestereket hívunk meg. Ugyanúgy a kamarazeneesteken is csekély a létszám, habár a zeneirodalom háromnegyede kamarazenei, és nem zenekari alkotás.”²

(Epilógus)

2007 őszén került sor a Szeghő Péter vezette kolozsvári Új Zene Együttes nagyváradi kortárs zenei koncertjére. „A körülbelül harmincfős közönség tapsa hosszan tartó, mégis kissé visszafogott volt. Érezhető, hogy ennek a műfajnak még nincs igazi hagyománya Váradon.”³

Hol vannak ilyenkor a zene- és hangszeratanárok – kérdezhetnénk csalódottan? Mert kinek az érdeklődésére számíthat – adott esetben – egy kortárs zenei est zeneszerzője, előadója vagy szervezője, ha nem egyetemet vagy főiskolát végzett zenei szakemberére?

LÁSZLÓFFY ZSOLT

Jegyzetek

¹ Vö.: Sándor Dénes (szerk.): *A Nagyváradi Állami Filharmonia jubileumi kiadványa* (román nyelven). Nagyvárád, 1999, 9.

² Tuduka Oszkár: *Igényes koncertek, érdektelen közönség*. In: Bihari Napló, 2008. július 8.

³ Tóth Gábor: *Kortárs zene szakavatott kolozsvári előadókkal*. In: Reggeli Újság, 2007. szeptember 20.

Decemberi évfordulók

- 1 – 150 éve halt meg Agustin Durán spanyol író
100 éve született Kovai Lőrinc író
120 éve született Cezar Petrescu román író
- 2 – 50 éve halt meg Bíró Vencel erdélyi történész
- 3 – 35 éve halt meg Milos Crnjanski szerb író
200 éve született Hendrik Conscience belga író
- 4 – 280 éve halt meg John Gay angol költő
80 éve halt meg Gustav Meyrink osztrák író
220 éve halt meg Péczeli József költő
- 5 – 135 éve született Andrejs Upits lett író
- 6 – 170 éve született Felice Cavallotti olasz író
130 éve halt meg Anthony Trollope angol író
- 7 – 150 éve született Paul Adam francia író
85 éve született Fodor Sándor erdélyi író
120 éve született Kosáryné Réz Lola író
- 8 – 135 éve született Fenyő Miksa író
150 éve született Georges Feydeau francia drámaíró
140 éve született Janovics Jenő színház- és filmrendező
30 éve halt meg Kelemen Béla erdélyi nyelvész
- 9 – 720 éve halt meg Szádi iráni költő
- 10 – 135 éve halt meg Fábián Gábor műfordító
460 éve halt meg Paolo Giovio olasz történész
120 éve született Komlós Aladár író
170 éve halt meg Szentiváni Mihály költő
- 11 – 35 éve halt meg Gera György író
- 12 – 80 éve halt meg Eduard Bernstein német filozófus
120 éve született Bónyi Adorján író

- 220 éve halt meg Gyenyisz Ivanovics Fonvizin orosz író
- 13 – 130 éve halt meg Greguss Ágost filozófus
280 éve született Katona István történész
- 14 – 470 éve született Jan van Hout holland filológus
- 15 – 210 éve született Bolyai János matematikus
440 éve halt meg Méliusz Juhász Péter író
190 éve halt meg Verseghy Ferenc költő
- 16 – 110 éve született Rafael Alberti spanyol költő
50 éve halt meg Cezar Drăgoi román író
- 17 – 50 éve halt meg Luis Fernández Ardavin spanyol író
- 18 – 120 éve halt meg Christian Richardt dán költő
- 19 – 70 éve halt meg Bárd Oszkár erdélyi költő
- 20 – 100 éve született Gheorghe Chivu román költő
- 21 – 80 éve halt meg Takáts Sándor történész
- 22 – 85 éve halt meg Sipos Domokos erdélyi író
- 23 – 140 éve született Alexandra Cazaban román író
- 24 – 190 éve született Matthew Arnold angol költő
- 25 – 100 éve született Neagu Rădulescu román író
120 éve született Rebecca West ír író
- 26 – 270 éve született Ignaz von Born osztrák író
40 éve halt meg Dutka Ákos költő
50 éve halt meg Radu Stanca román író
- 27 – 50 éve halt meg Erwin Wittstock német író
- 28 – 30 éve halt meg Gábor Áron németországi író
- 29 – 110 éve született Gál László vajdasági költő
- 30 – 60 éve halt meg Ivan Olbracht cseh író
- 31 – 140 éve halt meg Aleksis Kivi finn író
50 éve halt meg Reményik Zsigmond író
- ? – 620 éve született Flavio Biondo olasz humanista
890 éve halt meg Omár Khajám perzsa költő

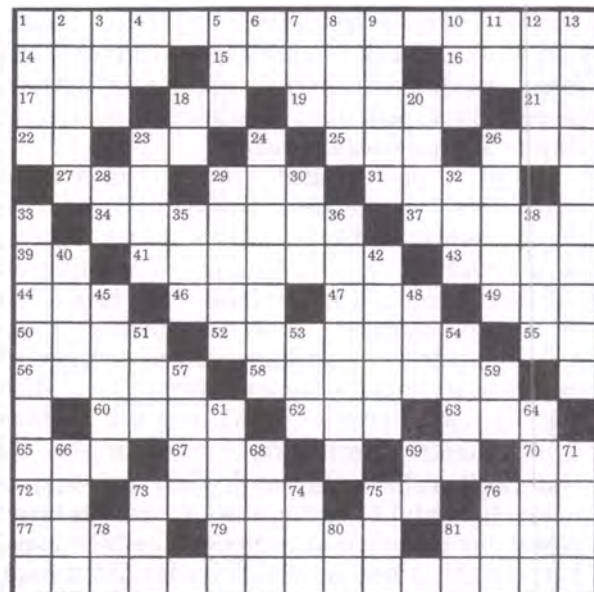
Félelem

VÍZSZINTES

1. **Thomas Mann aforizmája; első rész.** 14. Adósságot visszafizet. 15. Szarv anyaga. 16. Olasz folyó. 17. Fülre utaló idegen előtag. 18. Igeképző. 19. Színvonalas. 21. Dánia csendes része! 22. A molibdén vegyjele. 23. Csont, latinul. 25. Felső végtag. 26. Angol nyelvű vicclap. 27. Barnásvörös. 29. Tyúk, angolul. 31. Göngyölegység. 34. Fejfedőket készítő iparos. 37. „Üvöltő” állat. 39. Kés lényege. 41. Valamire szoktat. 43.... and roll; zene és tánc. 44. Kőre, kőzetre utaló idegen utótag. 46. Ágy, angolul. 47. Jöjj!, költői szóval. 49. Nemzetközi szabvány. 50. Válogatott (csapat). 52. Elismerő szavakat mondó. 55. Korrövidítés. 56. Szürke, unalmas. 58. Almát gyűjtető. 60. Eszes. 62. Lamartine költeménye. 63. Skandináv férfinév. 65. Fül, angolul. 67. ... Moines; Iowa állam fővárosa. 69. Indíték. 70. Te és te. 72. Átló közepe! 73. Véraldó. 75. Török autójelzés. 76. Kerület, röviden. 77. Nőstény disznó. 79. Bűnügyi regény, film. 81. Piaci mérték.

FÜGGŐLEGES

1. Istálló! 2. Cseh traktormárka. 3. Gotovac kópé hőse. 4. Patás versenyállat. 5. A délutánt követi. 6. Némán néz! 7. ... Remo; olasz „fesztiválváros”. 8. ... a gyümölcs; John Steinbeck regénye. 9. Vizimadár. 10. Német névelő. 11. Drótdarab! 12. A tők szára. 13. Töprengő. 18. Ugyancsak. 20. Időmérők javítója. 23. Grúz férfinév. 24. Hasadás. 26. Híres hagyma jelzője. 28. Társaságuk. 29. Annak ellenére. 30. Őszi hónap rövidítése. 32. Ritka, németül. 33. **Thomas Mann aforizmája; második, befejező rész.** 35. Alsó végtag. 36. Éreztető, sugalló. 38. Elég legyen! 40. Kevert szín. 42. Rádióállomás. 45. Lelket aláz. 48. Nincs értekezlet nélküle! 51. Szemüveg tartója. 53. Kissé felzavar! 54. Dugi ...; dalmát sziget. 57. Édes mártás. 59. Tűzifa mértéke. 61. Egy ember sem. 64. Az Attilával rokon férfinév. 66. Zamatos gyümölcs. 68. Életút. 69. Vagy, angolul. 71. Ceruza, régies szóval. 73. Agnus ...; Isten báránya. 74. Néha verskelék. 75. Nemzetközi kamionjelzés. 76. Csónakgerinc. 78. Svéd és máltai autójelzés. 80. Menetelő! 81. Káté!

A Helikon 21. számában közölt *Dicséret* című rejtvény megfejtése: *A dicséretet érdemlik, de menekülj előle.*

BOTH LÁSZLÓ

Az oldalt gondozta **NAGY MÁRIA**

TÁMOGATÓINK:

Romániai Írók Szövetsége

Nemzeti
Kulturális
Alap

Proiect realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului local Cluj-Napoca.

Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja.

Redacția Helikon susține și promovează municipiul la titlul de Capitală culturală europeană. Szerkesztőségünk támogatja a Városi Tanácsot az Európai Kulturális Főváros cím elnyerésében.

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN

Főszerkesztő-helyettes: KARÁCSONYI ZSOLT

Feladat-titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs:

KIRÁLY LÁSZLÓ

SZÓCS ISTVÁN

Szerkesztőség:

DEMETER ZSUZSA: kritika

MOZES ATTILA: próza

PAPP ATTILA ZSOLT: társelmélet

RAKOSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számlatartó: NAGY MÁRIA, nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtóközpont

A szerkesztőség címe: 400217 Cluj-Napoca, str. Câmpeni 13. Postafiók 245. telefon: (004) 0264 431690, telefon/fax: (004) 0264 431 577, e-mail: kvarti.helikon@gmail.com
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg — kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288 Honlap: www.helikon.ro